

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADĒMIJA

Pedagoģijas fakultāte

ILZE LEPNĀNE

**Literatūra bērnu radošās darbības sekmētāja vecākajā
pirmsskolas vecumā**

Bakalaura darbs

Darba vadītājas

Lektore

Mg.philol.

Mārīte Poiša

Alūksne

2013

Saturs

Anotācija latviešu valodā

Anotācija angļu valodā

Ievads	5
1 . Radošā darbība pedagogu un psihologu atziņās	7
1.1 Radošās darbības attīstība vecākajā pirmsskolas vecumā	7
1.2. Iztēle un fantāzija- radošās darbības sekmētāja.....	10
2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums.....	16
3. Literatūras un bērnu radošās darbības sekmēšanas mijšakarības.....	24
3.1. Literatūras nozīme bērna attīstībā.....	24
3.2Literatūras vispārīgs raksturojums	29
4. Literāro darbu izmantošana radošās darbības sekmēšanā pirmsskolā.....	35
4.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums.....	35
4.2. Vecāku anketēšanas un pedagogu intervijas analīze.....	36
4.3. Praktiskais darbs ar bērniem.....	43
Secinājumi.....	54
Izmantotā literatūra un informācijas avotu saraksts.....	55
Pielikumi.....	58

Anotācija

Bakalaura darba temats: Literatūra bērnu radošās darbības sekmētāja vecākajā pirmsskolas vecumā.

Bakalaura darba mērķis: Izzināt literatūras nozīmi vecākajā pirmsskolas vecumā bērnu radošās darbības sekmēšanā.

Darba apjoms: 58lpp., ievads, teorētiskā daļa, kas ietver 4 nodaļas ar apakšnodaļām praktiskā daļa, kas ietver 1 nodaļu ar apakšnodaļām; 8 secinājumi, izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts, kas ietver 47 avotus; 5 pielikumi.

Teorētiskā daļa balstās uz autoru atziņām. Ir aplūkota radošās darbības attīstība vecākajā pirmsskolas vecumā, kā arī radošās darbības dažādi posmi.

Praktiskajā daļā tika pētīta literatūras nozīme vecākajā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības attīstībā. Tika veikta vecāku anketēšana, pedagogu intervija, saruna ar bērniem, viņu darbības analīze.

Bakalaura darba izstrādāšanas laikā izvirzītā hipotēze: literārie darbi sekmē radošo darbību ja:

- izvēlētie darbi atbilst bērna interesēm, pieredzei un vajadzībām;
- pieaugušais zina bērnu radošās darbības būtību;
- tiek radīta emocionāla un radoša vide literārā darba uztveres gaitā ir apstiprinājusies.

Annotation

The theme of the bachelor paper is “Literature for promoting children’s creative activity in the older pre-school age”.

The aim of the bachelor paper is to ascertain the role of literature in promoting creative activity in the older pre-school age.

The work consists of 57 pages, the introduction, the theoretical part that includes 4 chapters with subdivisions, the practical part that consists of 1 chapter with subdivisions, conclusions, bibliography and the list of information sources, totally 47 sources and 2 supplements.

The theoretical part is based on the recognitions of authors. The work is discussed and analyzed in the following areas: creative work viewed from the point of view of various authors. The research work describes the creative activity in the older pre-school age, as well as the different stages of creativity.

The practical part deals with the role of literature in the development of children’s creativity in the older pre-school age. The work includes parents’ surveys, teachers’ interviews, a conversation with the children and the analysis of their actions.

The hypothesis of the research work proves that literary works promote creativity if :

- selected works correspond to child's interests, experiences and needs ;
- the adult knows the nature of children’s creative activity ;
- the emotional and creative environment of literature perception is created.

Ievads

Mūsdienu sabiedrībā aizvien vairāk ir pieprasīta aktīva, radoša un garīgi bagāta personība. Radošas personības attīstība ir viens no jautājumiem, kas piesaista pedagogu un psihologu uzmanību, jo radoša personība ir ne tikai augsti intelektuāli attīstīta, bet arī emocijām bagāta, tā spēj saskatīt dzīvē patiesi skaisto, kas mūsdienu pasaulē ir īpaši nozīmīgi.

Pirmsskolas vecuma bērniem liela nozīme radošās darbības veicināšanā ir literatūrai literārajiem darbiem, varoņiem, notikumiem. Literatūra ir viens no tiem mākslas veidiem, kas bērniem ir pieejams visvieglāk un saprotams visātrāk. Tieši literāro darbu ietekmē bērni izjūt dažādas emocijas, pārdzīvojumus, mācās izteikt savu vērtējumu un veido attieksmi pret dzīvi.

Radošās personības attīstība ir viens no jautājumiem, kas iesaista pedagogu un psihologu uzmanību, jo radoša personība ir ne tikai augsti intelektuāli attīstīta, bet arī emocijām bagāta, tā spēj saskatīt dzīvē skaisto, kas mūsdienu pasaulē ir īpaši nozīmīgi.

Radošās darbības princips tiek izvirzīts kā viens no izglītības pamatprincipiem. Radošās personības veidošanās notiek visos vecumos, bet īpaša nozīme ir pirmsskolas vecumam. Kad bērns izjūt tieksmi intensīvi apgūt pasauli, kad vairojas viņa patstāvība. Svarīgi, lai bērna radošajām izpausmēm vienmēr tiktu nodrošināti mācību materiāli, nepieciešamie piederumi, lai viņa radošās izpausmes netiktu ierobežotas.

Pedagoģijā svarīga ir bērnu radošā darbība, kas virza bērnus uz pašattīstību. Radošo attīstību stimulē iespēja veikt radošu darbību, jo radošā darbība ir visas bērna attīstības avots.

Pedagoģis savā darbā nevar aprobežoties tikai ar pasakām, viņam ir jāmeklē dažādi literārie darbi, kuri būtu atbilstoši bērna uztverei. Arī pašā bērnā rodas vajadzība pēc jaunas literatūras. Viņam augot, aug arī zinātkāre, noturīgākas kļūst emocijas, vajadzība pēc saskarsmes ar pieaugušajiem un vienaudžiem. Vecākajā pirmsskolas vecumā sāk rasties jau pirmās draudzības jūtas. Arī literārajos darbos jau rodas prasība, lai būtu stāstīts par draudzību, izpalīdzību, uzticību, attiecībām ar pieaugušajiem.

Ziedonis raksta: “Svarīgs ir jautājums par ikviena cilvēka radošu aktivitāti, priekšmetiskās pasaules formu humanizācijas spēju (gan reproduktīvajā, gan jaunradīšanas nozīmē) ir viens no pašiem mūsdienīgākajiem jautājumiem vidē, kas cilvēku bieži nobiedē ar savu neapgūtību – ar savām tehniskajām iekārtām, kas atgādina gigantiskus zvērus, ar saviem

kultūras uzkrājumiem, kuru tūkstošgades vienam cilvēkam nemaz nav izsmeļamas.” (Ziedonis,1982,116)

Visi bērni ir radoši. Bērns savā jaunradē ir brīvs, rotaļīgs un bezrūpīgs, jo nav orientēts uz to, lai viņa jaunrades rezultāts patiktu citiem.

Darbā tiek pētīta literatūra par radošo darbību, uzdevumiem radošās darbības sekmēšana un kā tā attiecas uz vecākā pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētījuma objekts : Literatūra pedagoģiskā procesā pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets : Radošuma attīstība vecākajā pirmsskolas vecumā.

Mērķis : Izziņāt literatūras nozīmi vecākā pirmsskolas vecumā bērnu radošās darbības sekmēšanā.

Uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par radošo darbību.
2. Raksturot vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības pētāmā temata aspektā.
3. Teorētiski un praktiski pētīt literatūras nozīmi bērna radošās darbības veicināšanai.

Hipotēze: literārie darbi sekmē bērnu radošo darbību, ja:

- izvēlētie darbi atbilst bērna interesēm, pieredzei un vajadzībām;
- pieaugušais zina bērnu radošās darbības būtību;
- tiek radīta emocionāla un radoša vide literārā darba uztveres gaitā.

Pētīšanas metodes:

1. Teorētiskā metode –literatūras analīze

2. Empīriskās metodes:

- praktiskais darbs ar bērniem, pedagogu intervija, vecāku anketēšana ,saruna ar bērniem.

Pētījuma bāze:

Viļakas novada PII „Pasaciņa” pirmsskolas izglītības iestādes sagatavošanas grupas bērni, vecāki, pedagogi.

1.Radošā darbība pedagogu un psihologu atziņās

1.1.Radošās darbības attīstība vecākajā pirmsskolas vecumā

Jau agrā bērnībā ir jāattīsta radošais potenciāls. Radošā darbība ir ārkārtīgi svarīga, jo tas ir viens no galvenajiem attīstības avotiem. Pedagoģijā svarīga ir bērnu radošā attīstība, jo tā virza bērnu uz pašattīstību. Tādēļ svarīgi ir to izvirzīt bērna attīstības centrā. Radošu attīstību stimulē iespēja veikt radošus darbus.

Aktuāls jautājums par radošo potenciāla atraisīšanu un attīstīšanu cilvēkā jau no agras bērnības . Kā norāda A. Dauge, katra cilvēka un sabiedrības dzīvi kopumā uz priekšu virza radošs gars. Radošs gars, tas ir aktīvs prāts, kas meklē jaunus ceļus, eksperimentē, lauž uzkrātās pieredzes rāmjus un domā netradicionāli. (Dauge, 1928,76)

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā vārds „radošs” ir skaidrots kā : Tāds, kas garīgas darbības procesā rada oriģinālas vērtības; tāds, kura radošuma rezultātā rodas dažādas jaunas idejas, garīgās vai materiālās vērtības. Vārds „radošums” skaidrots kā: „...īpašība būt radošam. Spēja radīt jaunas materiālās un garīgās vērtības vai sakārtot idejas un vēlāk īstenības parādības īpatnējās attiecības izteikt oriģinālas, interesantas domas, pieejas u.tml.”(Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 248)

Radošums var izpausties jebkuras darbības jomā. Radošs darbs ir oriģināls atbilstošs apstākļiem, pamatots. (Geidžs, 1999,36) cilvēka radošā darbība –tā ir apzināta garīgā un fiziskā aktivitāte, kas izpaužas darbības sistēmā, mērķtiecībā un virzībā, lai sasniegtu izvirzītos mērķus.

Radošums, ir kaut kas tāds, kas ir paša cilvēka īpašums no bērnības. Kas attīstīts cilvēka augšanas gaitā, gadu gājumā. Tas ir kaut kas tāds, kas pieder tikai cilvēkam pašam. Attīstīt to vairāk, vai mazāk, tas jau ir paša cilvēka varā.

Radošums (kreavitāte) –noturīga individualitātes īpašība, ko raksturo novatorisms, oriģinalitāte, drosme, netradicionāli risinājumi, jaunrades darbības produktivitāte dažādās nozarēs: mākslā, zinātnē, pedagoģijā u.c., radoša intuīcija, bagātina fantāzija, iedvesmo, psihiestabilitāti, virsapziņas darbības. (Bebre, 1997, 13)

V.Hibnere uzskata, ka kreativitātes iezīmes galvenokārt ir psihes iekšējie stāvokļi- darbības motivācijas, vērtību orientācija, iedvesma. Tie noved pie produktīvas domāšanas rezultātiem- atklājumiem, jaunām idejām vai skatījumiem. (Hibnere, 1998)

Radošās spējas piemīt katram cilvēkam, vajag tikai tās atklāt un attīstīt. Jo šeit palīgā nāk radošā darbība, jo tikai radoši darbojoties, attīstās radošās spējas un intelekts, dažreiz atklājas arī talants. Taču talants pats par sevi, bez darbības attīstīties nevar. (Raipulis, 2000)

Bērnu radīšanas, atklājumu darbības procesā ir izzinošs, brīvs, tēlaini domājošs, atvērts visam jaunajam, tādēļ pedagogam, pieaugušajam ir būtiski atbalstīt bērna aktivitātes. Pedagoģiskajā darbībā tiek izšķirti šādi bērna radošās darbības veidi: dramatizācijas rotaļas, lomu rotaļas, bērnu jaunrade, dziedāšana, dejas, individuāla instrumenta spēle, ritmika, teātra māksla, tēlotājdarbība.

Galvenais radošās darbības izpausmes veids ir improvizēšana ar savu pieredzi. Improvizējot ar to, bērns veic jaunatklājumus sev. Bērns būs atklājis to, ko agrāk nezināja, radījis to, ko agrāk neprata darīt. Taču svarīgākais ir pareizi vadīt bērnu uz radošo darbību. (Freibergera, 1997,53)

Radošā darbība ir neatņemama cilvēka dzīves sastāvdaļa. Kreativitāte, ko latviski sauc arī par radošumu, ir aplūkojama no trim aspektiem: Kā personības īpašība, kā process un arī kā produkts. Kā personības īpašībai tai ir raksturīga oriģinalitāte, drosme u.c. Kā procesu to raksturo radoša intuīcija, bagāta fantāzija – īpaši pirmsskolas vecuma bērniem. Arī iedvesma un zemapziņa raksturo radošumu kā procesu. Radošo produktu raksturo sabiedriskais nozīmīgums. Radošums ir saistīts ar iedzimtību. Vecākā pirmsskolas vecuma bērni mācās lasīt. Bērnu radošuma attīstīšanā ļoti palīdz literatūra. Balstoties uz literāriem darbiem, bērni veido radošus darbiņus. Pasaulē ir populāras bērnu zīmējumu izstādes, kuras pārsteidz ar svaigo, netradicionālo redzējumu un tēlainību. Radošums var izpausties visdažādākajā veidā un dažādās sfērās. Ja bērns ir radošs, viņš tāds mēdz būt visā ar ko nodarbojas. Ir arī tādi gadījumi, ka spilgta personība ārēji neizceļas, bet iekšēji tai ir tik radoša pasaule! Tā ir neparasta un garīgi bagāta. (Bebre,29.10.2013.)

Tiek uzskatīts, ka kreativitāti veido šādas savstarpēji saistītas komponentes: intelektuālās spējas, zināšanas, domāšanas stili, personība, motivācija un vide.(Sternberg & Lubart, 1999) Īpaši svarīgas ir trīs intelektualās spējas :

- integrētās spējas saskatīt problēmas jaunā veidā un atbrīvoties no tradicionālās domāšanas saiknēm;

- analītiskā spēja saprast, kuru no idejām ir vērts īstenot;
- spēja pārliecināt citus par savu ideju pareizību un vērtīgumu. (Sternberg & Lubart, 1996)

Kreativitāti rosina dažādi faktori – radoši cilvēki, dabas iespaidi un to pārdzīvošana, vecāki, kā arī pedagogi u.tml. Galvenais, manuprāt, ir tas, ka vecāki un pedagogi nedrīkst apspiest bērna radošumu. Bet, lai kā mēs to nevēlētos, tā tiešām notiek. Sākot jau ar bērna fantāzijas apslāpēšanu. Piemēram, kad bērns dalās savās fantāzijās ar vecākiem vai pedagogu, vecākiem, parasti nav laika tos uzklaut vai nav intereses to darīt. Tad bērns parasti tiek atraidīts, ar pārmetošām frāzēm: „Beidz fantazēt!” „Kas tās par blēņām!” vai vienkārši „vēlāk!” Lai kā mēs negribētu to atzīt, tā tiešām ir. Ir dzirdēti gadījumi, ka par šādu lietu bērnu arī soda. Un, protams, ne tikai vecāki, bet arī pedagogi, kuriem to vajadzētu uztvert kā pašsaprotamu lietu. Bērns tiek sodīts, un tas notiek tik ilgi, kamēr bērna radošums noslēpjas bērnam. Slēpjas tik ilgi, kamēr varbūt kāds tai ļaus izkļūt no šīs tumšās, apspiestās pasaulītes. Ļaus izkļūt un sākt darboties. Bet ja tā nenotiks, tad bērns, kurš agrāk dziedāja, lēkāja, dejoja, zīmēja u.c. apdziest. Kļūst pelēks, kluss un neinteresants. Radošums ir uzdrīkstēšanās. Atrasis šo bērna dusošo, klusējošo radošumu spēj tikai radošs pedagogs ar brīvu domāšanu, pedagoģisku azartu un bērnu mīlestību.

Lai bērns būtu radošs, arī pedagogam jābūt radošam. Radoša pedagoga iespaidā bērns var pilnvērtīgi attīstīt savu radošumu dažādās darbību un izpausmju jomās. Radošas personības ir sabiedrības bagātība, un tās vairojot ir aicināti mūsu pedagogi, vispirms jau atraisot un attīstot savu radošumu. Pedagogu galvenais uzdevums ir veicināt bērnu iztēles attīstību, radīt tādas apstākļus, lai bērni apgūtās zināšanas, iemaņas, prasmes un attieksmes savā darbībā mācītos izmantot radoši. Lai bērni varētu mācīties zīmēt, veidot, dzejot utt.

Radošo darbību iedala arī šādi:

- ārēja darbība ir tiešās operācijas ar priekšmetiem, materiāliem. Operācijas, kurās ietverti dažādi motoriskie akti.
- iekšējie procesi, kas rosina darbības ārējos izpaudumus, ir iztēle, radošā domāšana, emocijas, prāta spriedumi u.c.

Pirmsskolas vecumā bērna radošās darbības attīstīšanā liela nozīme ir literatūrai. Strādājot, esmu novērojusi, ka literatūrai tiešām tiek pievērsta liela uzmanība. Bērni veic dažādus uzdevumus, kuri tiek pakārtoti literatūrai. Literatūra ir svarīga arī bērnu iztēles attīstīšanai.

Nav iedomājama radošā darbība bez pieredzes uzkrājuma un tās izmantošanas. Visā šajā procesā, svarīga ir radošās darbības būtība, jo tā ir visa pamats. Visas dzīves pamats. Tā arī ir pamats iztēlei un fantāzijai, gan arī cilvēku pieredzei, jo šī pieredze ir tā, kas veido mūsu dzīvi un tā iet no paaudzes paaudzē.

Radot atbilstošus pedagoģiskus apstākļus, bērna aktivitāte rod izpausmi radošā darbībā. Literārie darbi ir viens no radošās darbības sekmētājiem vecākajā pirmsskolas vecumā, kā arī viens no tiem mākslas veidiem, kas bērniem pieejams un saprotams visātrāk.

Var secināt,

- Radošajai darbībai ir liela nozīme bērnu dzīvē, tā nepieciešama, lai bērns spētu izpausties.
- Ar radošuma palīdzību varam novērot bērnu talantus, kā, piemēram, dzejošanu, zīmēšanu, dziedāšanu u.c.
- Svarīgi ir ļaut bērniem darboties, īpaši pirmsskolas vecākajā vecumā, kad bērni mācās daudz ko jaunu un viņa prātā paliekošu.
- Radošums nav iedomājams bez iztēles, jo bērni dara to, ka ir iztēlojušies.

1.2.Iztēle un fantāzija - radošās darbības sekmētāja

Lai bērns varētu radoši darboties, viņam ir nepieciešama fantāziju pasaule, kāda parasti bērnam bērnībā ir. Nav iedomājama radošā darbība bez iztēles. Ja iztēles nebūtu, bērni nespētu fantazēt par to, kas viņam tik ļoti interesē un patīk, un arī par to, ko viņš vēlētos sasniegt, kad izaugs liels.

Psiholoģijas vārdnīcā vārds „fantāzija” ir skaidrots: ”Iztēles viela un produkts kā iepriekšējās vielas elementu jauna savienošana (jauna tēla izveidošana). Parasti pieaugušos pārsteidz bērnu fantāzija, kas pēc būtības rodas tikai tāpēc, ka bērnam trūkst zināšanu un viņš kompensē šo trūkumu ar izdomājumiem, kuri dažreiz izpaužas tikai sarunas laikā, bet jau demonstrē bērna radošo, produktīvo iztēli.” (Psiholoģijas vārdnīca, 1999, 45).

Arī „Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā ” ir dots raksturojums vārdam „fantāzija.” Šeit tas raksturots kā: ”prāta spēja veidot izdomātus tēlus. Iztēle, ko raksturo spilgti un neparasti priekšmeti un tēli.” (Pedagoģijas termiņu skaidrojošā vārdnīca,2000, 5)

Arī bērnu iztēles attīstīšana, virzīšana arī ir uzskatāma par pedagogu vienu no galvenajiem uzdevumiem, kā arī bērnu virzīšana un rosināšana uz radošo jaunradi, lai bērni visām savām zināšanām pievienotu jaunas vērtības un arī attīstītu savu jaunradi procesā.

Nav iedomājama radošā darbība bez pieredzes uzkrājuma un tās izmantošanas. L. Vigotskis ir uzsvēris, ka tas, ko mēs nosaucam par jaunradīto vai jaunradi, parasti ir tikai rezultāts, ilgas iznēsāšanas un attīstības auglis. Viss ko bērns redz un dzird ir tas pats, kas veido viņa pieredzi un pirmais atbalsta punkts ir viņa tālākajai jaunrades darbībai. Vispirms notiek materiāla uzkrāšana un tālāk seko sarežģīts tā pārstrādes process. (Vigotskis,1997,43)

Radošs darbs ir oriģināls, atbilstošs apstākļiem, pamatots – vai gluži vienkārši labs. Ir pazīmes, pēc kurām varam novērot bērna radošumu:

Jāatzīmē, ka iztēle un fantāzija ir radošās darbības veicinātāja.

Nosacīti iztēli iedala vairākos veidos atkarībā no apstākļiem, kādos tā rodas, un no paša iztēles procesa norises īpatnībām. Atkarībā no iztēles rašanās apstākļiem tā var būt netīša un tīša. Par netīšo iztēli runājam tad, ja jaunie tēli rodas bez cilvēka īpaša nodoma, bet par tīšo- ja tie rodas ar speciālu nodomu radīt kaut ko jaunu. (Vorobjovs,1996,113)

Bērns savā fantāzijā atdzīvina visu un redz to, ko vēlas redzēt, un tādu, kādu to vēlas redzēt. Fantāzijas tēli sniedz bērnam iespēju izdzīvot bērna apziņai vēl nesaprotamo, nepiedzīvoto. Fantāzija palīdz bērnam pabūt tādām, kāds viņš vēlētos būt reālajā dzīvē. Tāpēc bērniem ir nepieciešami literārie tēli, jo tiem ir tādas īpašības, kādas bērns nesastop reālajā dzīvē. Šos tēlus bērni var sastapt pasakās un citos literāros darbos.

P.Dāle raksta: „Ja cilvēkam nebūtu fantāzijas, jeb izdomas spējas, viņš būtu nabadzīgs, nožēlojams radījums. Cilvēks bez fantāzijas nevarētu iedomāties neko jaunu, viņš nebūtu jaunveidotājs, jaunu formu un ceļu atradējs, ideju un gara iemiesotājs, radītājs. Palicis bez fantāzijas tālredzīgās skatīšanas un tās spēcīgo spārnu skrējiena, cilvēks kā gliemezis ierautos visšaurākajā īstenības čaulā(...)” (Dāle ,1994,109)

Pēc P.Dāles teiktā, var secināt, ka cilvēks bez fantāzijas nevarētu eksistēt. To, ka fantāzija cilvēkam ir kā ēdiens un ūdens. Kā arī to, ka ja nebūtu fantāzijas, nebūtu ne literatūras, ne radošās darbības.

Bērnām ir nepieciešama fantāziju pasaule. Tajā viņš ir spēcīgs, izdomas bagāts. Viņi kā šo vēlmju iemiesojumu, izvēlas pasaku pasauli, uzskatīdami, ka tas ir rotaļu tēls, caur kuru bērns izdzīvo savu vēlmju piepildījumus. Fantastiskajā realitātē daudz vairāk iespējams izjust nekā patiesajā realitātē. Literatūra ir viens no tiem līdzekļiem, kas bērnam sniedz pieredzi, palīdz to apjēgt un sakārtot viņa apziņā, tādejādi kļūstot par bērna iztēles izejmateriālu. Iztēle tiek iedalīta vairākos veidos – atkarībā no apstākļiem, kādos tā darbojas.

Tīšā iztēle – atkarībā no tās norises īpatnībām iedalās reproduktīvajā un radošajā iztēlē.

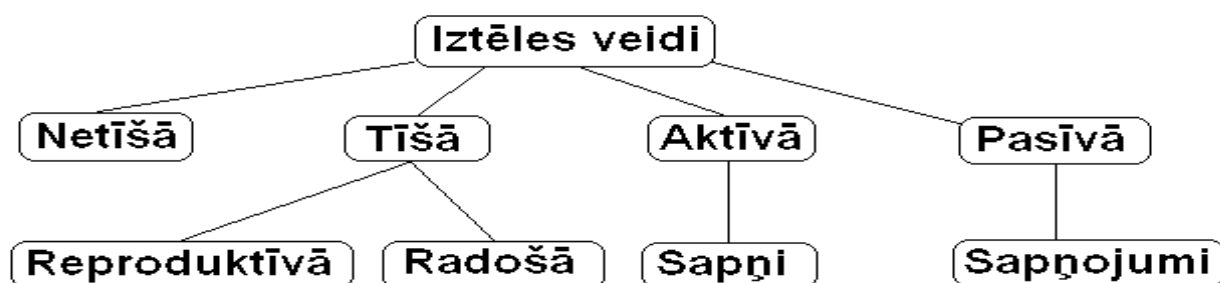
Reproduktīvā iztēle ir jauna tēla izveides process, balstoties uz šī tēla vārdisku aprakstu. Bērni dzirdot vai lasot literāru darbu, iejūtas tā tēlos un caur savu fantāziju nokļūst vietā, par kuru aprakstīts grāmatā.

Radošā iztēle ir patstāvīgs jaunu oriģināli tēli veidošanās process. Tad, kad bērniem nav nekāda priekšstata un viņi veido kaut ko jaunu.

Iztēle ir jaunu tēlu veidošana, pamatojoties uz iepriekš uztverto. (Kreišmane, 2000, 61)

A. Vorobjovs nosacīti iztēli iedala vairākos veidos, atkarībā no apstākļiem, kādos tā rodas un no paša iztēles procesa norises īpatnībām. (skat. 1.attēlu)

1.attēls. Iztēles veidi (Vorobjovs, 1996)

Atkarībā no iztēles rašanās apstākļiem tā var būt netīša un tīša.

Izkopjot bērna iztēli, jācenšas panākt, lai tā būtu saistīta ar dzīvi, lai tā reāli un radoši atspoguļotu īstenību. Iztēles attīstību sekmē dažādas lomu rotaļas. Bērnu radošā iztēle spilgti parādās viņu zīmējumos un citos mākslinieciskās pašdarbības veidos. Tās attīstību sekmē arī pasaku un literāro darbu klausīšanās, grāmatu ilustrāciju aplūkošana, bērniem piemērotu teātra izrāžu, kinofilmu un televīzijas pārraižu noskatīšanās. (Zelmenis, 1981)

Par radošo iztēli sauc tādu apziņas darbību, kuras gaitā notiek jaunu tēlu radīšana. Šādi iztēlei ir liela nozīme visos cilvēka radošās darbības veidos, tā piedalās rakstnieka, gleznotāja,

tēlnieka, komponista, zinātnieka un izgudrotāja darbā. Bērni vēl nevar savas zināšanas izmantot sabiedriski nozīmīgiem mērķiem: atklāt kaut ko jaunu, konstruēt raķeti, ar ko lidot kosmosā, utt. Ar iztēles palīdzību viņi padziļināti un emocionāli izzina objektīvo īstenību, pieaugušo cilvēku dzīves un darba pieredzi. (Hibnere,1977, 14)

Bērni, kam ir labi attīstīta iztēle, parasti zīmē, veido, aplicē un attēlo lasīto radoši, nekopējot paraugus, - tā ir viņu dabiska reakcija uz jauniegūto informāciju.

Jau pirmsskolas vecumā radošās iztēles realizācijas gaitā bērnu zīmējumos un veidojumos vērojamas individuālas īpatnības, kas izpaužas atšķirīgi attēlotajā saturā, izraudzītajās krāsās, tehnikā.

Cilvēka radošajā darbībā, arī tēlotājdarbībā nepieciešams nosacījums ir apzināta mērķtiecība. Pirmsskolas vecuma bērnu mērķtiecība nav vēl sevišķi izteikta.

Lai veiksmīgi rosinātu fantāziju, jāzina tas bērna iepriekšējās pieredzes materiāls, uz kura balstīties, lai jauno, nebijušo bērna apziņā varētu pārnest ar viņa paša pieredzes valodu. (Albrehta,2001, 128)

Ļoti svarīgs skolotāja uzdevums ir bērna iztēles rosināšana, t.i., tādas emocionālas situācijas radīšanas nodarbībā, kas kļūtu par impulsu ieceres tapšanai (radīt pārdzīvojumu, vēlēšanos atrisināt problēmu). Dz. Albrehta min dažus iztēles rosināšanas paņēmienus:

- to var saistīt ar novērošanu, meklējot jūtu tēlu dabā vai mākslā. Ir jāprot redzēt ideju formā, krāsā, ritmā;
- var mēģināt veicināt attiecīgas estētiskās vai ētiskās pozīcijas veidošanos. Tā attīstīšanā ietilpst uzdevumi un mērķi sajust radniecību ar pasauli, izjust sevi par citu un paskatīties uz notikumiem, parādībām un lietām ar citu acīm (lomu spēles), uzdevumi ar savas attieksmes izteikšanu. Tas nozīmē ne tikai vērot, bet arī iejusties;
- sekmējot radošās iztēles veidošanos, jāuzdod radoši uzdevumi, kurus risinot, jāpanāk, lai bērns pats nonāktu pie patstāvīgiem secinājumiem, atklājumiem;
- iztēli rosināt palīdz arī prasmīgi izvirzīti noteikumi radošai darbībai. Tie nebūt to neierobežo, bet palīdz bērnam apgūt kādu noteiktu mākslas valodas sakarību un ļauj darboties tās iespēju robežās. (Albrehta,2001,128-129)

Būtiski svarīgs bērna spēju attīstīšanas faktors ir noturīgas izziņas intereses.

Aktīvā iztēle – Sapņi nomodā. Sapnis veicina cilvēka aktivitāti nākotnes tēla sasniegšanai. Piemēram, vai arī mazs pirmsskolas vecuma bērns sapņo būt liels un, ka mācās skolā.

Pasīvā iztēle – Sapņojumi. Bieži tie ir stipri atrauti no realitātes un neveicina cilvēku uz aktīvu darbību. Piemēram, būtu interesanti aizlidot uz Mēnesi.

Bērns savā fantāzijā atdzīvina visu un redz to, ko vēlas redzēt, un tādu, kādu to vēlas redzēt. Fantāzijas tēli sniedz bērnam iespēju izdzīvot bērna apziņai vēl nesaprotamo, nepiedzīvoto. Fantāzija palīdz bērnam pabūt tādām, kāds viņš vēlētos būt reālajā dzīvē. Tāpēc bērniem ir nepieciešami literārie tēli, jo tiem ir tādas īpašības, kādas bērns nesastop reālajā dzīvē. Šos tēlus bērni var sastapt pasakās un citos literāros darbos.

Ļ. Vigotskis uzsver, ka iztēle, pārstrādājot jutekliskos uztvērumus, rada tēlus ar noteiktu emocionālu tonalitāti – tā pārveido, transformē jutekliskos iespaidus. (Vigotskis,1997,171) Vēl Ļ. Vigotskis norāda, ka fantāzija nav pretstats atmiņai, bet gan balstās uz to un pārveido tās elementus. Fantāzija „barojas” un izaug no atmiņā uzglabātajiem priekšstatiem. (Vigotskis,1997 ,157)

Liela loma radošās darbības procesā ir domāšanai. Sākumā tā ir loģiskā domāšana, kas meklē atrisinājumu. Taču, sastopoties ar nezināmo, meklējumos iesaistās radošā domāšana.

Lai pedagogi un vecāki zinātu, ko bērnam piedāvāt, kas viņam ir nepieciešams, nepietiek ar to, ka redz bērnus vizuāli. Ir bērni jāspēj ielūkoties dziļāk. Tādēļ nepieciešams arī uzzināt kaut ko par bērnu attīstību.

Svarīgi ir izzināt bērnu domāšanas līmeni vecākajā pirmsskolas vecumā, smalkāk izzināt bērnu atmiņu, lai zinātu, cik bērni spēj atcerēties. Lai uzzinātu cik bērns spēj uztvert, nepieciešams zināt vairāk par uztveri un arī uzmanību, jo šajā vecumā bērniem ir ļoti nenoturīga un mainīga uzmanība. Gan pedagogiem, gan vecākiem ir jāzina, kā ieinteresēt bērnus un ar ko tos nodarbināt (ko tiem piedāvāt), lai viņu uzmanība būtu pēc iespējas noturīgāka. Ļoti svarīgs ir bērnu emocionālais stāvoklis. Visas bērnu vēlmes izriet no viņu emocijām. Lasot bērniem literārus darbus, varam novērot bērnu emociju izpausmes. Varam novērot to, kā bērni jūt līdzīgu varoņiem, kā arī iejūtas varoņu tēlos.

Rezumējot iepriekš teikto par bērnu iztēles un literāro darbu saistību, var secināt, ka literārie darbi aktīvi ietekmē iztēles attīstību šādu iemeslu dēļ:

- tie paplašina bērnu pieredzi, radīdami materiālu iztēlei;
- to uztveres laikā aktīvi darbojas un attīstās iztēle, fantāzija;
- tie apmierina bērnu tieksmes un vēlmes, jo ar tēlu un notikumu palīdzību bērns iztēles un fantāzijas pasaulē izdzīvo to, ko viņam liek reālā dzīvē;

- to tēli , attiecības un noteikumi izraisa bērņā emocionālus pārdzīvojumus, rosina aktivitāti, kuras iemiesošanās konkrētā darbībā un tās rezultātā atkal pieprasa iztēles klātbūtni.

2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums

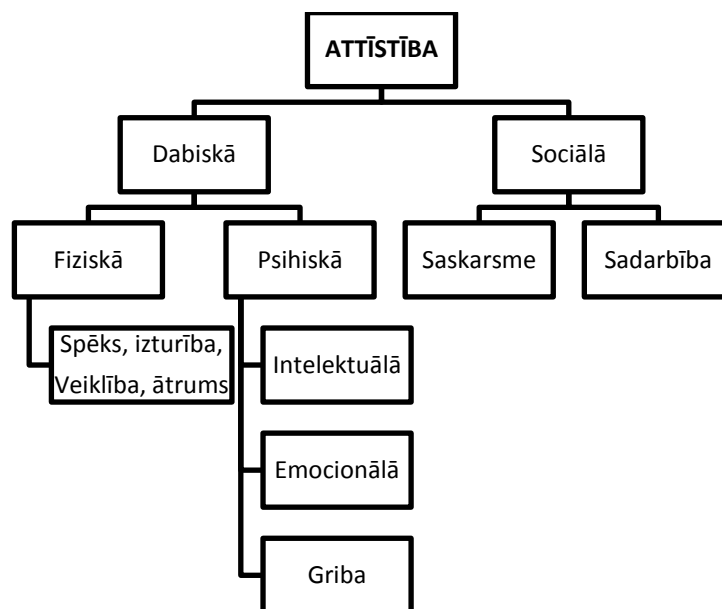
Lai noskaidrotu literatūras nozīmīgumu radošās darbības sekmēšanā, bērnu attīstības procesā, svarīgi ir apskatīt vecākā pirmsskolas vecuma bērna psihisko attīstību.

„Pasaule visapkārt un es tajā kā noslēpums, lietas un cilvēki man apkārt – mīklas, kas jāatmin.” – tā bērna pasaules uztveri raksturojis Dž. Rodari. Šis citāts ļoti precīzi un konkrēti raksturo bērnu 5-7 gadu vecumā, kad „attīstās bērna patstāvība, pašapziņa, pašregulācija, kas rada labvēlīgus apstākļus viņa tikumiskajai audzināšanai. Šai aspektā īpaši nozīmīgs ir sestais dzīves gads, kad bērnam ir augstas uztveres spējas, liela emocionālā atsauce un viņš viegli atdarina, sāk izprast cēloņseku likumsakarības, ir viegli mācāms (nervu sistēma ir plastiska).” (Lieģeniece, 1992, 22)

Šī perioda psihiskā attīstība ir pamatā pārējo attīstības periodu rezultātiem. Psihiskā attīstība - psihisko spēju rašanās un pārmaiņas dzīves laikā. (Breslavs, 1999, 108)

Pirmsskolas vecums ir vispusīgas attīstības un personības veidošanās sākums.

2. attēls. Cilvēka attīstība pēc Ļ. Vigotska

Kā redzams 2. attēlā, bērna psihiskā attīstība noris trijos virzienos – intelekts, emocijas un griba. Šie trīs attīstības virzieni nosaka bērna vajadzības katrā vecumposmā.

Pamatojoties uz šo prof. A. Šponas shēmu, varam izdalīt šādas galvenās vecākā pirmsskolas vecuma bērnu vajadzības:

- intelektuālā attīstība – izziņas vajadzība. Psihiskie procesi - domāšana, runa, uztvere, uzmanība, atmiņa, iztēle;
- sociālā gatavošana – atbalsta, stimulācijas, pašrealizēšanas, saskarsmes vajadzība. Psihiskie procesi - griba;
- emocionālā nobriešana – pieaugšanas vajadzība. Psihiskie procesi – sajūtas, jūtas;

D. Lieģeniece uzsver – ja tiek apmierinātas šīs bērna vajadzības, notiek viņa spēju un iespēju attīstība. (Lieģeniece, 1995, 16)

Intelektuālā attīstība: Šī vecumposma vadošās darbības – rotaļas – dzīlēs veidojušies jaunveidojumi – iekšējā regulācija, tīšie procesi – tīša uzmanība, tīša atmiņa, tīša iegaumēšana u.c. Tīšās darbības ir svarīgākais jaunveidojums šajā laikā. (Lieģeniece, 1995, 7)

Pirmsskolas vecumā bērns intelektuāla rakstura uzdevumu risināšanai izmanto uzskatāmi darbīgo domāšanu, pāreja uz uzskatāmi tēlaino un abstrakti loģisko domāšanu norit pakāpeniski un ir atkarīga no uzkrātās pieredzes. (Lieģeniece, 1995, 7) Darbības akta pārkārtošanās un tā pārvēršanās no haotiskas meklēšanas darbības saprātīgā, problēmiskā darbībā raksturo izmaiņas visā bērna domāšanas darbībā. (Ļubļinska, 1979, 229) Vecums no 5 – 7 gadiem ir pārejas periods bērnu intelektuālajā attīstībā, t.i., laiks, kad bērniem veidojas noteikts domāšanas stils – pastāvīgas domāšanas individuālās īpašības, kas raksturo:

- intelektuālās spējas attīstību;
- pieeju dažādu uzdevumu risināšanai. (Breslavs, 1999, 37)

5 – 7 gadu vecumā, pēc E. Eriksona teorijas, veidojas noturīgas intereses. Īpaša vērtība jāpiegriež estētiskajām interesēm. Interese par kultūru un mākslu rodas šajā vecumā vai arī neparādās nekad. (Reņģe, 1999, 118)

Seši gadi ir vecums, kad bērni intelektuālajā attīstībā pāriet uz konkrēto operāciju stadiju. Bērni sāk izmantot elastīgas un apgriežamas domāšanas darbības (operācijas), saprot noteiktus loģiskos likumus. Bērni brīvāk pāriet no viena viedokļa uz citu. Šo procesu Piažē nosauca par decentrāciju (prasme vienlaicīgi noturēt uzmanības lokā datus, objektus un sakarības starp tiem). Bērni sāk saprast divus svarīgus loģiskos principus: ja $A=B$ un $B=C$, tad $A=C$ (ekvivalences princips) un ja $A>B$ un $B>C$, tad $A>C$ (transitivitātes princips). Transitivitātes principa izpratne ļauj bērniem ranžēt (salikt pēc lieluma, svara utt.) objektus.

Šajā stadijā bērni sāk saprast, ka dažādi vārdi (augstāk, īsāk, tumšāk) neraksturo pašus objektus, bet saistības starp tiem.

Bērni mācās veidot lietu kopsakarības - pazīt lietas un situācijas pēc to būtiskajām pazīmēm. Jo vecāks bērns, jo labāk viņš spēj izdalīt uztveramā priekšmeta informatīvās pazīmes un abstrahēt tās no nebūtiskajām. (Svence, 1999, 80) Veidojas saite starp uztveri un runu. Runa palīdz apzināt priekšmeta īpašības, veicina domāšanas operāciju (seriācija, klasifikācija utt.) attīstību.

Domāšana un runa: Šajā periodā caur vadošajām darbībām (tiešā intīmā saskarsme, priekšmetiskā manipulācija) turpina attīstīties iepriekšējā perioda jaunveidojumi – vajadzība pēc emocionāla kontakta, runa, uzskatāmi tēlainā domāšana. Vadošās darbības ir virzītas uz attiecību izzināšanu starp cilvēkiem (emocionālajā plānā) un lietu priekšmetu izzināšanu, attīstot ne tikai vajadzības motīvus, bet arī izziņas procesus.

Aizvien nozīmīgāku vietu ieņem valoda, ko vecākajā vecumā bērns izmanto ne tikai savu darbību komentēšanai, bet arī pasaules atklāsmē un izpratnes par to veidošanā. Bērns sāk runu izmantot arī savas darbības plānošanā un regulācijā, komentējot to skaļi. Tie ir iekšējās runas pirmsākumi. D. Markus atzīmē: „Katra konkrētā bērna valodas attīstības ceļš ir individuāls, tajā ir iepriekš neparedzami elementi un procesi. Līdz ar to apkārtējā valodiskā vide, tās veidotāji ir vēl jo vairāk atbildīgi par ietekmi uz šo pret pasauli atvērto ceļu.” (Markus, 2003, 78)

Strauji pieaug vārdu krājums (no 230, 300 līdz 2000, 4000 vārdiem). Piektajā dzīves gadā bērni saprot pasakas vai īsa stāsta sižetu, ja tas nav sarežģīts. Pēc Ž. Piažē domām, tieši 5 – 6 gadu vecumā sāk attīstīties domāšanas operācijas – analīze, sintēze, salīdzināšana, vispārināšana u.c., kas pilnīgi izveidojas 7 gadu vecumā. (Breslavs, 1999, 37) Klausoties citu cilvēka stāstījumā bērns sāk interesēties ne tikai par tā saturu. Viņa uzmanību piesaista arī forma, kurā šis sacerējums izteikts. Attīstās runa – no egocentriskās uz dialoga runu, konteksta runu, kad bērns iemācās izprast cita cilvēka domas un runas loģiku. Notiek intensīva runas gramatisko formu apguve un jaunu abstraktu jēdzienu saglabāšana. (Ļubļinska, 1979, 266-272) Ļ. Vigotskis savos pētījumos par domāšanu un runu uzsver, ka līdz šim vecumam bērns lietas vārdu uztver kā šī lietas īpašību. Bet domāšana, un līdz ar to arī literārā darba uztvere ir atkarīga no valodas un pieredzes. Vārds iegūst nozīmi sarežģītas aktīvas darbības (operēšana ar vārdu vai zīmi) rezultātā, kur savdabīgā apvienojumā piedalās visas galvenās intelektuālās funkcijas. (Vigotskis, 2000, 117-134)

Pirmsskolas vecumā bērna domāšanas attīstību sekmē viņa prakses bagātināšanās, tai kļūstot arvien sarežģītākai, kā arī pašas domāšanas darbības veidu apgūšana. Līdz ar to šajā vecumā bērni jau daudz vairāk un dziļāk saprot daiļdarbu struktūru un tikumiskos uzdevumus, kuri tajā ir iekļauti. Šajā vecumā bērnam attīstās intelektuālās jūtas. Bērna interesi izraisa pasakas vai stāsta saturs. Viņi uztraucas par varoņa likteni, atbalsta vai nosoda viņa rīcību, cenšas uzzināt, kas noticis tālāk. Bērni viegli iekļaujas stāstījumā, dod padomus, skumst, pārdzīvo līdzī. Literārie darbi palīdz bērniem izjust darba problēmu. Klausoties literāro darbu bērns pārdzīvo un jūt līdzī konkrētam varonim vai situācijai. (O.Svenne, 1930) Pirmsskolas vecumā beigās bērnam sāk veidoties sākotnēji priekšstati par pasaules iekārtu. Taču vienlaicīgi pasaules izzināšana notiek ne jēdzieniskajā, bet uzskatāmi tēlainā formā.

Pirmsskolas vecumā bērniem ir raksturīga uzskatāmi konkrētā, kā arī **tēlainā domāšana**, jo iztēle bērnībā ir vislabāk attīstītais izziņas process. Iztēle darbojas ar tēlu un priekšstatu, asociāciju ķēdēm. Tai ir nozīme abstraktās domāšanas sagatavošanā. Ar iztēli un tēlaino domāšanu saistās arī fantazēšana, kas ir raksturīga bērniem. Fantazēšana var būt arī kā aizsargmehānisms, kad traumējošu informāciju bērns spēj pārveidot fantāzijā un tādējādi samazināt tās iedarbību uz psihi. (Svence, 1999, 84)

Domāšana un runa ir divas nesaraujamās vienības, kas kopā veido vienotu procesu. Tomēr pastāv milzīga atšķirība starp pieaugušā un bērna izpratni par kādu jēdzienu vai vārdu. Viena un tā paša vārda nozīme bērnam un pieaugušajam bieži krustojas attiecībā uz kādu noteiktu priekšmetu, ar to ir pietiekami, lai bērns un pieaugušais saprastos, tomēr ceļš pa kādu līdz šim vārdam nonāk pieaugušā domāšana un bērna domāšana, ir atšķirīgs. Bērna apziņā veidojas sinkrētisks tēls, kas ir būtībā ir līdzīgu priekšmetu „kaudze”, kas saistīti ar konkrēto nosaukamo priekšmetu. 5-7 gadu vecumā bērns sāk pāriet uz domāšanu kompleksos, kas ir konkrētu dažādu priekšmetu vispārinājums un apvienojums, kas izdarīts, pamatojoties uz šo lietu līdzdalību vienotā praktiskā darbībā. Tie ir pirmsākumi jēdziena veidošanās procesā, kas norisinās līdz pat pusaudžu vecumam. (Vigotskis, 2000, 138-146) „...tikai pārejas vecumā bērns nonāk pie domāšanas jēdzienos.” (Vigotskis, 2000, 178) Pirmsskolas vecumā beigās bērnam sāk veidoties sākotnēji priekšstati par pasaules iekārtu. Taču vienlaicīgi pasaules izzināšana notiek ne jēdzieniskajā, bet uzskatāmi tēlainā formā.

Svarīgs intelektuālās attīstības uzdevums šajā vecumā ir bērna sagatavošana skolai. Galvenā nozīme bērnu sagatavošanā sekmīgai skolas programmas apguvei ir mācību darbību un izziņas darbību attīstības līmenis, bērna motīvu un vajadzību attīstība. Tas nozīmē attīstīt

vēlmi un prasmi domāt, būt ar intelektuāli aktīvu attieksmi pret mācību darbu. Valodas attīstība (vārdu krājums, gramatiski pareiza runa, prasme noformulēt un argumentēt savu domu) liecina par gatavību skolai. Šajā vecumā bērns atbild uz jautājumiem, stāsta, apraksta priekšmetu vai attēlu, izskaidro parādību. Ja bērnam ir attīstījušās iepriekš minētās prasmes, tas nozīmē, ka bērns ir gatavs skolai. (Lieģeniece, 1995, 12)

Uztvere: A. Ļubļinska atzīmē, ka „uztveres produktivitātē liela nozīme ir darbībai, kuru bērns veic uztveres procesā.” (Ļubļinska, 1979, 151) Viena no svarīgākajām darbībām uztveres procesā ir runa (A. Vorobjovs, Ļ. Vigotskis). Efektīvas uztveres attīstības nosacījumi, kurus izvirzījis A. Vorobjovs:

- pastāvīga, mērķtiecīga cilvēka uztveres darbība;
- pastāvīgs uztveramā objekta apraksts ar runas palīdzību;

Ilgstoša šo nosacījumu ievērošana veido cilvēkā mērķtiecīgas uztveres paradumu, t.i., vērošanu. Pilnveidojot vērošanas procesu, veidojas noturīga personības īpašība – vērīgums. (Vorobjovs, 2000, 91)

Tā kā atmiņas veidošanās piedalās visas maņas – dzirde, redze, tauste, garša, smarža un kustību sajūta, tad uzdevumos (arī lasot literāru darbu) iespēju robežās jācenšas iesaistīt visi uztveres veidi.

Pilnīgākas uztveres veidošanai, apgūstot jaunu priekšmetu, liela nozīme ir uzskatei. Pirmsskolēnam ar viņa visai ierobežoto pieredzi reālā priekšmeta uztvere tā dabiskajā izskatā (arī pēc maketa vai zīmējuma) ir nepieciešama, lai izveidotu pareizus priekšstatus par to. Pievienojot verbālajai uztverei juteklisku priekšstatus, audzinātājs nodrošina attiecīgā objekta apjēgtu izzināšanu. Verbālās zināšanas bez jutekliskā atbalsta ir tukšas un formālas. Vienīgi pamatojoties uz uzkrāto juteklisko pieredzi bērns var sākt operēt ar jēdzieniem, t.i., pāriet uz abstraktu un vispārinātu īstenības atspoguļojumu. (Ļubļinska, 1979, 154)

Būtiska šī vecumposma uztveres īpatnība ir tā, ka bērns uztveres tēlā redz tieši to, kas viņam ir svarīgs. Bērni mācās veidot lietu kopsakarības – pazīt lietas un situācijas pēc to būtiskajām pazīmēm. Bērns mācās salīdzināt viena priekšmeta īpašības ar citu priekšmetu īpašībām. (Svence, 1999, 80)

Iepriekšminēto prasmju attīstība 5-7 gadu vecumā ieņem ļoti nozīmīgu vietu, jo kļūstot par skolēnu, bērna uztverei jābūt pietiekoši precīzai, pilnīgai un detalizētai, jo mācību darbībā skolā jāizmanto dažādi materiāli un jāprot izdalīt priekšmetu īpašības un pazīmes. 1.

klasē bērnam jāizdala būtiskais apkārtējās īstenības priekšmetos un parādībās, jāsalīdzina tie pēc būtiskām un nebūtiskām pazīmēm, jānosaka līdzība un atšķirība. (Lieģeniece, 1995, 12)

Atmiņa attīstās no netīšās uz tīšo iegaumēšanu, saglabāšanu un tīšo reproducēšanu. Bērniem šajā periodā ir izteiktāka pazīšana, nevis reproducēšana. Sākuma bērni labāk iegaumē nevis saturu, bet ritmu, tāpēc var skandināt tekstus, neizprotot vārdu nozīmes. Iegaumēšanas metodika jābalsta uz rotaļu, spēles elementiem. Tā kā bērniem vēl nav izteikta tīšā iegaumēšana, viņi labāk iegaumēs to, kas saistīts ar emocijām, interesi. (Svence, 1999, 82) Atmiņa saistīta ar uztveri, kurai, neraugoties uz mērķtiecības un apzināšanās attīstību, šajā vecumā vēl paliek globālais raksturs. Bērns bieži iegaumē spilgtākās priekšmetu un parādību īpatnības un var nepamanīt svarīgas. Tāpēc tēlaini priekšstati (pirmsskolēna atmiņas pamata saturs) bieži ir fragmentāri. Bērns iegaumē un reproducē ātri, bet nesistemātiski. Atmiņā var saglabāties nenozīmīga informācija, bet galveno bērns aizmirst.

Uzmanības nozīme saistīta ar uztveres attīstību. Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā vārds „Uzmanība” skaidrots kā – apziņas koncentrēšana un virzīšanas spēja, no kā atkarīga izziņas aktivitāte, operatīva orientēšanās mainīgos apstākļos un nozīmīgu mērķu sasniegšana. Uzmanība sekmē skaidru uztveri. Uzmanība var būt tīša, mērķtiecīgi virzīta uz kādu objektu un netīša, spontāna. Dažādiem cilvēkiem (atkarībā no viņu personiskajām īpašībām, vecuma u.c.) ir atšķirīga uzmanības noturīguma pakāpe, kā arī spēja uzmanības lokā vienlaikus ietvert vairākus objektus. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.2000.179) Raksturīgi, ka bērnu uzmanību izraisa tikai pievilcīgie objekti, kurus pavada emocionāls pārdzīvojums. Bērns uz uztveres objektu koncentrēsies tik ilgi, kamēr būs interese. Uzmanību šajā vecumā reti kad izraisa iekšējie nosacījumi, tāpēc var apgalvot, ka uzmanība pirmsskolas vecumā ir pārsvarā netīša. (Svence, 1999, 84) Taču maz pa mazām veidojas pāreja no netīšās uzmanības uz tīšo, kas nepieciešama, sākot mācības skolā. Pieaug uzmanības noturība.

Emocionālā attīstība: Psiholoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā skaidrot, ka „emocijas” (latīniski – emovere – satraukt) ir parādību un situācijas reālas jēgas atspoguļojums subjektīvā vai objektīvā pārdzīvojuma formā. (Psiholoģijas terminoloģijas skaidrojošā vārdnīca 2000.18)

Pirmsskolas vecumā bērniem ir emocionāli neapvaldītāks raksturs nekā periodā pirms un pēc tā. Pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīgas ambivalentas jūtu izpausmes - vienlaikus bērni var dusmoties un būt līdzjūtīgi, zaudēt paškontroli un palīdzēt kādam.

Bērns var izjust vainas apziņu un meklēt sev attaisnojumu. (Svence, 1999, 89) Saskarsmes attīstība ar vienaudžiem un pieaugušajiem, spēja mijiedarboties ar citiem, sarežģītās lomu spēles sekmē ļoti svarīgo personības īpašību attīstību: simpātiju, līdzjūtību, draudzību. Intensīvi attīstās augstākās jūtas: tikumiskās, estētiskās, izzināšanas. Attiecības ar tuviem cilvēkiem ir humāno (tikumisko) jūtu veidošanas avots. Veidojas emocionālā prognozēšana. Agrāk bērns priecājās par jau sasniegto, taču sešgadīgais var priecāties par to, ko viņš spēj iegūt.

Bērns bagātina savu emocionālo pasauli, notiek emocionālo procesu, garastāvokļa, jūtu un emocionalitātes attīstība. Bērnus raksturo ārkārtīga emocionalitāte, spēja emocionāli uztvert apkārtējo pasauli, ja tiek nodrošināta „barība” jutekļiem. (Lieģeniece, 1992, 19)

J. Students par augstāko tīksmes pakāpi pirmsskolas vecuma bērniem uzskatīja prieka afektu, kas rodas tad, kad labam organisma stāvoklim pievienojas patīkami ārējie iespaidi, kas modina interesi. (Lieģeniece, 1992, 19) Emocionālos un izzināšanas procesus bērns bagātina, mācoties izprast pasaules attēlojumu daiļliteratūrā, mākslā, mūzikā, dejā, kā arī apgūstot „100 valodas”, ar kurām viņš ir spējīgs attēlot pasauli. (t.i. runa, ķermeņa valoda, zīmēšana, veidošana, aplicēšana, rotaļa, dejas, mūzika, mutvārdu u.c. valodas). (Lieģeniece, 1995, 8)

5-7 gadu vecumā palielinās bērna jūtu ilgums – šajā vecumā nav vairs tik viegli likt bērnam aizmirst tikko pārdzīvotas negatīvas emocijas – bailes, apbēdinājumu. Bērns vēro pieaugušo un viņa emocionālo reakciju uz lietām, notikumiem un apkārtējo pasauli. Pieaugušā attieksme „pielīp” bērnam, un viņš to uztver kā savu attieksmi. (Lubļinska, 1979, 291)

Paplašinās to faktoru loks, kas izraisa bērnam emocionālu pārdzīvojumu. Bērna jūtīgums pret cilvēciskiem pārdzīvojumiem ir īpaši augsts, ja viņš saprot apstākļus – piemēram, bērns dzīvi reaģē uz grāmatā aprakstītajiem notikumiem vai aktieru darbībai uz skatuves. Bērns iejūtas piedāvātajos tēlos un nepamana, ka iedomājas dzirdēto par realitāti, kaut arī labi apzinās, ka lelles uz skatuves nav īstas, un sniegbaltīte saindēto ābolu apēd „pa jokam”. Tomēr šajā vecumā jūtas ir stiprākas par zināšanām. (Lubļinska, 1979, 290) Jūtu veidošanā liela nozīme ir zināšanām un paša bērna tikumiskās uzvedības pieredzei. Tomēr jāatceras, ka visi bērni nesaņem vienādu sociālo pieredzi. (Lieģeniece, 1995, 10) D. Lieģeniece uzsver, ka „pirmsskolas vecumā jāveido bērna spēja just līdzīgi gan cilvēka, gan dzīvnieka ciešanām, prasme priecāties par savu un citu cilvēku labu darbu, labā uzvaru, par taisnīgumu, t.i. jāizkopj emocionālo atsaucību. (Lieģeniece, 1992, 26)

Apkopojot un analizējot minētās atziņas, tiek secināts, ka vecākā pirmsskolas vecuma bērnam:

- pieaug uztveres mērķtiecība, plānveidība, vadāmība, apzināšanās prasmes;
- atmiņa, savienojoties ar runu un domāšanu, iegūst intelektuālu raksturu;
- bērns apgūst jūtu izpausmes sociālās normas;
- mainās emociju loma bērna darbībā; veidojas emocionālā izjūta;
- jūtas kļūst vairāk apzinātas, vispārīgas, mazāk atkarīgas no situācijas;
- veidojas augstākās jūtas: tikumiskās, intelektuālās, estētiskās;
- sešgadīgā bērna domāšana, salīdzinot ar piecgadīgiem, daudz mazāk saistīta ar situāciju un vairāk ar loģiskiem spriedumiem;
- rodas parādību cēloņsakarību izpratne;
- rodas tieksme skaidrot parādības un procesus;
- sāk veidoties šādas domāšanas īpašības: patstāvība, elastīgums, vērīgums.

3.Literatūras un bērnu radošās darbības sekmēšanas mijšakarības

3.1Literatūras nozīme bērnu attīstībā

O. Svenne darbam ar literatūru pirmskolā piešķir ļoti lielu nozīmi bērna turpmākajā dzīvē, rakstot, ka „...literārā audzināšana bērībā ir ievads plašajā mākslas un zinātnes pasaulē, kur vēlākos gados bērns var staigāt patstāvīgi un veidot savu personību. Lai bērns rautos tālāk iekšā gara milžu labirintā, audzinātājam jā rūpējas par to, lai ievads uz to būtu bērnam pievilcīgs un viegls. Līdz ar to bērnam radīsies interese par grāmatu, ko varam uzskatīt par svarīgu panākumu audzināšanas darbā.” (Svenne, 1930, 147) Izvērtējot bērnu literatūras saturu, jāpievērš uzmanība tam, lai tas būtu bērniem viegli uztverams, saprotams, interesants un aizraujošs, lai rosinātu iztēli un fantāziju.

Tādēļ, izvēloties literatūru bērnam, ir jāievēro vairākas svarīgas iezīmes. Pirmā un galvenā bērnu literatūras iezīme ir, tā spēja apmierināt bērna vajadzības un intereses – atbilstība bērna vecumposma īpatnībām. (Freiberģa, 1997, 14) Bērns literāro darbu uztver tikai tad, ja tas atbilst viņa psihiskās attīstības posmam (intelektuālajai, emocionālajai attīstības pakāpei). Bērns ar ieinteresētību klausās un līdz ar to pilnīgāk uztver literāro darbu, ja caur to viņš var apmierināt savas izziņas intereses, emocionālās un individuālās vajadzības.

Šajā vecumposmā bērnam ir sekojošas vajadzības:

- saskarsmes vajadzība - patīk literārā darba klausīšanās kā rituāls un tā radītā atmosfēra;
- vajadzība pēc jauniem iespaidiem, attieksmju vajadzība – grib uzzināt un apmierināt savas vēlmes un intereses, izjūt emocijas, iztēlojas, fantazē, pārdomā, veido savu viedokli un attieksmi;
- morālās vajadzības, vajadzība būt personībai, pašcieņas vajadzība un pašaktualizācijas vajadzība –emocionāli atsaucas uz literārā darba notikumiem, izjūt dažādu emociju garumu, vēlas izteikties par to, darīt

zināmu savu viedokli, izjūt iekšējo emocionālo aktivitāti, kas izpaužas ekspresijā;

- estētiskās vajadzības – patīk literārie darbi, to valoda, uztver žanru atšķirības.(Freiberga, 2000, 52)

Literatūra ieņem ļoti nozīmīgu vietu bērnu audzināšanā un radošās aktivitātes veidošanā. Lasot bērniem literāros darbus, mēs nemaz nezinām kāda būs to audzinošā un radošā ietekme. Pamazām, pētot bērnu attieksmi pret darbā dzirdēto, uztverto, mēs varam secināt kā literatūra bērnu ir ietekmējusi.

Ir ļoti svarīgi, lai bērns jau no mazām dienām apgūtu gan ētiskās, gan estētiskās vērtības, kā arī attīstītu intelektu. Psihologi uzskata, ka māksla un literatūra ir labs līdzeklis šo uzdevumu veikšanai. Pirmsskolas vecums ir vislabākais un arī svarīgākais vecums, lai ievadītu bērnus grāmatu pasaulē. Bērns nekad grāmatas nevar skatīt un turēt rokās pa agru. Šajā, bērnu dzīves posmā, bērnu lasāmvielu izvēlas vecāki. Vecāki izvēlas viņuprāt labāko savam bērnam. Izvēlas vērtības, lai saprastu kas ir labs, kas ļauns. Ar bērnu literatūru mēs parasti saprotam grāmatas, kuras esam lasījuši pamatskolas laikā, jo agrā bērnība no mūsu atmiņām izplēn. Ar literatūru kā mākslas darbu bērns gūst priekšstatu par māksliniecisko vārdu, māksliniecisko valodu, tēlainajiem izteiksmes līdzekļiem, žanru daudzveidību. Valodas ritms, valodas tēlainība, salīdzinājumi, tas viss rosina bērnu aktīvai darbībai - sacerēt pasakas, izdomāt tēlus.

Vecākajā pirmsskolas vecuma bērns ir ļoti aktīvs. Viņš nemitīgi meklē iespēju darboties, iepazīt pasauli. Pedagoģa galvenais uzdevums ir veicināt bērnu iztēles attīstību, radot tādas pedagoģiskos apstākļus, lai bērni apgūtās zināšanas, iemaņas, prasmes un attieksmes savā darbā mācītos radoši izmantot.

Literatūra ir viens no tiem mākslas veidiem, kas bērniem pieejams un saprotams visātrāk. Tieši ar literāro varoņu un notikumu starpniecību bērnam iespējams pārdzīvot un izjust to, ko viņam liedz reālā dzīve. Turklāt literatūra pieredzi paplašina vispārīgi un stihiski, bet gan to mērķtiecīgi padziļina. Bērnam, klausoties literāros darbus, viņa līdzšinējā pieredze tiek pārveidota redzes un dzirdes gleznās. Bērns līdzpārdzīvo, un rodas viņa emocionālā enerģija. Lai pārdzīvotais neizgaistu, bet kļūtu par bērna aktivitātes vadītāju, pedagoģam jāpalīdz bērnam apzināt aktivitātes mērķus, uzdevumus un īstenot tos radošajā darbībā.

Literatūra ir mākslas darbs, ar kuras palīdzību bērns gūst priekšstatus par māksliniecisko valodu, tēlainajiem izteiksmes līdzekļiem, žanru daudzveidību. Valodas ritms, valodas

tēlainība, salīdzinājumi, vārda spēles- tas viss bērnam ir kā rotaļa, kas sniedz estētisku baudījumu, kas rosina pašus bērnus aktīvai darbībai- sacerēt pasakas, īsus stāstiņus, dzejoļiņus un izdomāt tēlus .(Kaņepēja, 2003)

Z.Kuple raksturo M.Stārasti kā vienu no vadošajām bērnu grāmatu māksliniecēm. Viņas darbi ne tikvien vienmēr saistījuši bērnu uzmanību, bet arī ieguvuši viņu nedalītu mīlestību. Mākslinieces atveidoto tēlu iedarbība uz bērnu nenoliedzami ir tieša un aktīvi audzinoša. Tas liecina par mākslinieces īpašo spēju iedziļināties bērnu psiholoģijā un vajadzībās, saprast viņus. Tāpēc mākslinieces grāmatu galvenā īpatnība ir to īpašā tuvība ar bērniem. Turklāt bērnu

uzmanību jau pirmajā brīdī saista spriegais sižets un labsirdīgais humors. Bērni M. Stārastes ilustrētās grāmatas mīl un, iespējams, vispirms tādēļ, ka šeit rod sev draugus, pēc kuriem ilgojas. Šiem draugiem, kā jau dzīvē, iet visādi. Netrūkst tiem savu likstu un nedienu. Tomēr māksliniece ir pārliecināta optimiste. Pat visriskantākajās situācijās viņa paglābs savu varoni tā, ka mēs tikai silti pasmaidīsim. (Kuple,1986,26 – 28)

I. Freibergas atziņas : “ Literatūra pieredzi nepaplašina vispārīgi un stihiski, bet gan to mērķtiecīgi padziļina. Šāda mērķtiecīga pieredzes padziļināšana pirmsskolas vecumā ir iespējama vieglāk nekā citos bērniības posmos, jo, tā kā bērns vēl nelasa pats, pedagogs ir tas, kas izvēlas literāros darbus.” (Freiberga,1997,39)

Literārie darbi ne tikai paplašina bērnu pieredzi , attīsta iztēli, rosina fantāziju un sekmē vērtību izpratni, bet arī, atlasīti atbilstoši vecumam , viņu vajadzībām un interesēm, izsauc emocijas, kas rada iekšējo aktivitāti.

Literatūra , kura tiek izmantota darbā ar bērniem, jābūt tādai , kura palīdz bērniem apzināties sevi, jāsniiedz priekšstati par pasauli, par attiecībām un attieksmēm starp cilvēkiem, cilvēkiem un dabu, jāveicina bērnā aktīvā radošā darbība. Literāro darbu uzdevums ir ne tikai iepazīstināt bērnus ar pasauli un norisēm tajā, bet arī rosināt līdzīgi just un izjust. (Jansons, 1988)

Bērnu literatūra ir arī viens no vērtību apgūšanas līdzekļiem. Tieši ar literāro varoņu un notikumu starpniecību bērnam iespējams pārdzīvot un izjust to, ko viņam liedz reālā dzīvē. Turklāt bērnu literatūra pieredzi nepaplašina vispārīgi, bet gan to mērķtiecīgi padziļina. Tieši literatūrai piemīt iespējas iekļūt cilvēka garīgajā pasaulē- viņa domu un jūtu pasaulē. (Freiberga, 1997)

Tieši ar literāro varoņu un notikumu starpniecību bērnam iespējams pārdzīvot un izjust to, ko viņam liedz reālā dzīve. Literatūra pieredzi mērķtiecīgi padziļina. Mērķtiecīga pieredzes padziļināšana pirmsskolas vecumā ir iespējama vieglāk nekā citos bērnu vecumposmos. Pieaugušais ir tas, kurš izvēlas bērnam atbilstošus darbus. Svarīgi izvēlēties darbus, kuri atbilst bērna sasniegtajam pieredzes līmenim. Ja tas tiek ievērots, tad literatūra pieredzi nepaplašinās stihiski un vispārīgi, bet gan mērķtiecīgi padziļinās. Vērtības jāapgūst to ideālajā nozīmē – labais vienmēr ir labs, ļaunais slikts. Lai visu varētu ņemt vērā, kas nepieciešams bērnam un visam procesam, labi ir jāpārzina pirmsskolas vecuma bērnu literatūras uztveres īpatnības. Ir jāprot bērna tikko dzimusī enerģija virzīt uz konkrētu darbību. Tā ir cēlusies emociju vadīta. Ja tas netiek radīt, emocijas un interese ātri zūd.

Bērnu literatūras darbiem ir jābūt vecuma posmam atbilstošiem, saprotamiem. Jāņem vērā ir arī bērna pieredze. Pirmsskolas vecumā literārais darbs nepiesaista bērnu tikai ar notikumiem, bet gan arī ar valodu. Vecākajā vecumā tā ir valodas tēlainība – salīdzinājumi, metaforas, epitēti, vārdu spēles

Literārā darba uztveres process ir sarežģīta radoša darbība, kuru ietekmē lasītāja vai klausītāja līdzšinējā pieredze, intelekta attīstība, vērtību sistēma un citi faktori. Uztveres procesa rezultātā veidojas līdz pārdzīvojums – saplūšana ar literārā darba tēliem un notikumiem.

Ir vēl dažādi faktori, kuri būtu jāpiemin, kuri ir svarīgi literatūrā un radošajā darbībā. Bērnu literatūrai kā daiļliteratūras sastāvdaļai ir sava specifika, ko nosaka lasītāju vecumam atbilstošs audzināšanas un izglītības uzdevumu komplekss. Ar spilgtiem mākslas tēliem, audzinot estētiski, ētiski un sabiedriski, literatūra palīdz bērnam veidoties par harmonisku cilvēku.

Par bērnu literatūras specifiku ir daudz runāts literatūrkritikā. Ir izveidojies uzskats, ka specifikas pamatā ir bērnu estētiskā attieksme pret īstenību, viņu interesēm, izpratni un iztēli. Jo mazākam bērnam domāts darbs, jo spilgtāk izpaužas bērnu literatūras specifika.

Bērnu grāmatu ilustrācijās galvenā nozīme ir krāsām. Ilustrācija palīdz veidot redzes gleznu, paskaidro, palīdz labāk uztvert tekstu, padara to skaidrāku un saprotamāku. Tādēļ arī minēju, ka radošuma attīstīšanā svarīga nozīme ir arī bērna redzei.

Droši var apgalvot, ka visa bērna attīstības avots ir radoša darbība, kas vērsta uz vēsturiski izveidojušos cilvēces kultūras un pieredzes apgūšanu un izmantošanu. Bērns uztverdamas pieaugušā kultūru, uztver un interpretē savā darbībā visu to cilvēces radošo potenciālu, un

pieredzi, kas veidojusies no paaudzes paaudzē. Literatūra ir viena no spēcīgākajiem cilvēka kultūras radītajiem veidiem. Lasot literāro darbu, mēs it kā “iegrimstam” citā pasaulē, pārdzīvojam, skumstam vai priecājamies līdzī literārajiem varoņiem, iztēlojamies vidi un literārā darba varoņu ārējo izskatu, iedomājamies sevi viņu vietā. Bērns, klausoties literāro darbu, iztēlojas un izmanto savas fantāzijas augļus.

Ar bērnu literatūras palīdzību mēs varam likt pamatus vērtību izpratnes veidošanai. Tā ir viens no vērtīborientācijas noteicošajiem līdzekļiem. Lai literārais darbs izsauktu bērnā emocionālo atsaucību, pārdzīvojumu un izraisītu radošo aktivitāti, vēlmi paust savu viedokli, darboties, jāaplūko pedagoģiski psiholoģiskie nosacījumi, kas ietekmē literāro darbu uztveres procesu, kā arī literāro darbu būtiskās iezīmes, kas vistiešāk apmierina bērnu vajadzības un intereses.

Viens no pedagoga svarīgākajiem uzdevumiem ir iztēles attīstības veicināšana. Literatūra dod bērnam brīnišķīgu materiālu šīs jomas atraisīšanai. Tā palīdz bērnam atklāt daudz jauna un pēc tam arī pašam radīt kaut ko jaunu, atraisa, iedrošina radoši darboties.

Ļ. Vigotskis raksta : “Jo dziļāks ir jūtu spēks, ko izraisa literārais darbs, jo spēcīgāka ir vēlēšanās izzināt un darboties. Visas pārmaiņas, kuras domāšanā izraisa literārais darbs, vairāk vai mazāk maina bērna darbību. Mākslas darbu tēli liek izjust dažādas emocijas. Ir vajadzīgas gan pozitīvās, gan negatīvās emocijas, radot bērnam jūtu gammu. Ja literārais darbs ir emocionāli ietekmējis bērnu, tad viņš saplūst ar literārajiem tēliem, spēj iejusties viņos, spēj pārdzīvot līdzī. Bērnam rodas iekšējā emocionālā aktivitāte.”(Виготский,1997,65)

Bērni, klausoties, literāru darbu cenšas iejusties tēlu lomās, kuriem vēlētos līdzināties. Lai literārais varonis iegūtu bērna vēlmi tam līdzināties, viņa raksturiem jābūt stingri izgaismotiem, vienkāršiem, viņa rīcībai stingri motivētai.

Bērnu literatūrā svarīgs ir arī sižets. Tā kā pirmsskolas vecuma bērnam realitātes, brīnumainā un rotaļas sajaukums ir pilnīgi dabisks pasaules uztverē, sižetam jāatbilst šīm īpatnībām. Risinot notikumus, tā nevar būt sarežģīta, bet literārie tēli un to rīcība jāatsedz tā, lai mazie lasītāji, emocionāli atsaucoties uz sižeta pavērsieniem, uztvertu gan tēlu raksturus, gan to darbības motīvus, gan apmierinātu savas vēlmes. I. Stikāne atzīmē, ka V.Ancītis uzsver, ka „bērnu literatūra gan nav un laikam arī nebūs literatūras virsotne, bet tā tomēr ir visas pārējās literatūras pamats.” (Stikāne,2005,170)

Vēl viens no literatūras galvenajiem uzdevumiem ir izsaukt bērnam emocionālu pārdzīvojumu un rosināt aktivitāti. Lai šī aktivitāte neizzustu, svarīga ir pedagoga attieksme –

pedagoģiskajā darbība un pedagoģisko situāciju radīšana, ierosinātās aktivitātes izpaušmei bērnu darbībā. Bet strādājot ar vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, pedagogam ir jāzina arī kādus literatūras žanrus piedāvāt. Jāzina, kuri ir visatbilstošākie bērniem.

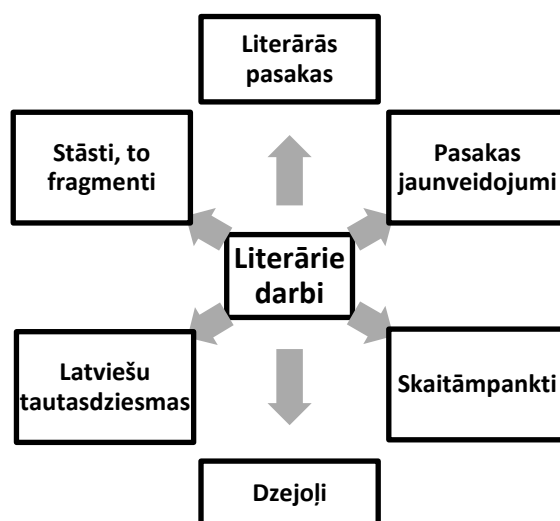
Analizējot literatūras uztveres iezīmes un nosacījumus teksta jēgas veidošanai vecākajā pirmsskolas vecumā, tiek secināts, ka tas ir individuāls uztveres process. Tomēr ir vienojoši faktori, kas to ietekmē:

- literārā darba atbilstība bērna psihiskajai attīstībai, interesēm un vajadzībām;
- literārā darba saturs bērniem viegli uztverams, saprotams, interesants un aizraujošs, lai rosinātu iztēli un fantāziju;
- bērna izjustais emocionālais pārdzīvojums;
- radoša darbība pēc daiļdarba noklausīšanās.

3.2. Literatūras vispārīgs raksturojums

Veidojot nodarbības vecākajā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanai, ir iespējams izmantot dažāda veida literāros darbus. (skatīties 3.attēlu)

3.attēls. Literāro darbu veidi

Pasaka ieņem ļoti nozīmīgu vietu bērnu audzināšanā un radošās aktivitātes veicināšanā. Klausoties pasakas, bērns pārdzīvo estētisko baudījumu. Bērns atbilstoši savai pieredzei pauž attieksmi pret to – skumst, priecājas un vērtē. Vērtējums vienmēr ir subjektīvs, jo tas saistīts ar katra bērna individualitāti, viņa vajadzībām, interesēm un ievirzēm. Tas ietekmē šīs individualitātes veidošanos, bagātinot priekšstatus, emocionālo pieredzi un veidojot vērtību ievirzes. Pārdzīvojumi mudina pozitīvas jūtas un aplāpē egoismu. Pārdzīvodams estētisku baudījumu, bērns priecājas, smejas, kļūst dvēselē cēlāks, skaidrāks un garīgi pieaug. Tas uzskatāmi parāda mākslas un morāles, estētiskā un ētiskā ciešo saistību un savstarpējo mijiedarbību. Skaistais dvēselē rada labo, bet labais tiecas izpausties skaistās formās.

Bērna garīgā attīstība noris, savstarpēji mijiedarbojoties jūtām, fantāzijai un intelektam. T.Zinkeviča raksta: “Veiksmīga attīstība ir atkarīga no tā, cik lielā mērā šīs psihiskās dzīves jomas spēj mijiedarboties, balstīt un bagātināt cita citu. Ik dienu bērnu pieredzi papildina milzum liels daudzu iespaidu kopums, kurus vēl nepieciešams sakārtot un strukturēt. Tieši fantāzija ir tā, kas piepilda vēl nenobriedušās domāšanas un faktu trūkumu radītos robos bērna sapratnē. Tieši literatūra ir ļoti nozīmīga bērna garīgās veselības un pilnvērtīgas intelektuālās attīstības nodrošināšanā. Bērniem jāpalīdz orientēties šajā sarežģītajā pasaulē un, pats galvenais, saprast tajā pašam sevi, sakārtot savu pretrunīgo jūtu haosu. Bērnu psihologu darbā gūtās atziņas liecina, ka tieši pasaka lieliski spēj uzrunāt bērna vēl attīstībā esošo garīgo pasauli, skarot visas viņa personības jomas.” (Zinkeviča,2003,3)

Bērns pasakā intuitīvi meklē atbildes uz sev nesaprotamajiem jautājumiem. Lai šis process notiktu veiksmīgi, ir jāizprot pasakas būtība. Kas tad ir pasakas, un kāpēc tām ir tik svarīga loma bērnu radošās aktivitātes veicināšanā? Ar pasaku sacerēšanu cilvēki centās izskaidrot viņiem vēl nesaprotamās dzīves un dabas parādības.

Izdomāts varonis, kurš apveltīts ar nereālām īpašībām, ir savdabīgs balsts un bērnam vajadzīgs biedrs. Viņš vajadzīgs bērnam ne tikai kā pasaules estētiskās un ētiskās izziņas līdzeklis, bet arī kā gluži reāls draugs un paziņa. Bieži esam dzirdējuši par bērnu iedomu draugiem. Visbiežāk tie rodas no pasakām, kādā pasaku tēla veidolā. Pasakas audzina bērnos emocionālu attieksmi pret pasauli. Balstoties uz emocijām, ko veicina pasakas, bērni ir aktīvāki un radošāki savās radošajās darbībās. Bērni it kā atveras un jūtas piederīgi pasakām. Sekojot pazīstamiem varoņiem un it kā labi zināmiem, kaut kur tepat netālā apkārtnē vai tuvējā novadā redzētiem vai dzirdētiem atgadījumiem, ikviens klausītājs – īpaši bērni – ar

savu fantāziju varēja piedalīties tēlu individualizēšanā un notikumu motivēšanā. Parasti savus iemīļotākos pasaku tēlus bērni uzzīmē.

Literārā pasaka ir viena no literatūras žanriem. Tās visvairāk rosina bērniem fantāziju. Pasaka, tuvodamās bērna psiholoģijai, māca viņu, dod viņam iespēju biedroties ar ideālu un ļauj griezties pie viņa brīnišķīgā ideāla pēc pamācības un padoma. Bērns iedzīvojas pasakā, kļūst aktīvs savā iztēlē un kopā ar pasaku varoņiem pārdzīvo visas neveiksmes, un priecājas par panākumiem. Pasakas bērniem māca, ka ļaunais vienmēr ir jāsoda, tāpēc nereti bērns nemaz neizrāda lielas emocijas vai pretenzijas, kad par sliktu uzvedību viņam ir jāatbilst pieaugušo priekšā. Pasakās nemaz neizvairās no sāpēm, bailēm, šausmām un ciešanām, jo bērns agrāk vai vēlāk ar to sastopas dzīvē un jo agrāk bērns to sapratīs, jo stingrāk stāvēs labā pusē, un, ka dzīvē viss ir jāsasniedz godīgi ar saviem spēkiem.

Tieši tas, ka literārā pasaka bieži vēsta par tagadni, ka ļauj paskatīties uz ikdienišķām lietām ar brīnumu pilnām acīm, padara to tik pievilcīgu bērnu acīs, bet pieaugušajiem savukārt ir iespēja bez klajas didaktikas izmantot to bērna audzināšanā. Literārajās pasakās priekšmeti un parādības ir dzīvi. Pedagogam ir vieglāk radīt apstākļus kur varētu izpausties bērnu emocijas un jūtas, kuras viņš izjutis lasījuma laikā, jo pasaku tēli ir tepat ap bērnu un tie ir tuvi un pazīstami.

Tomēr ne visas literārās pasakas bērni ir spējīgi izprast līdz galam. Jāatceras, ka plašs literāro pasaku klāsts ir domāts pieaugušajiem un nevis bērniem. Bērni šīs pasakas uztver daļēji, virspusēji, to dziļākā filozofiskā jēga paliek neuztverta un nesaprasta tā, kā to domājis autors.

Latviešu literārās pasakas saistās ar tādiem meistariem kā K.Skalbe, A. Sakse, I. Ziedonis. Ar folkloru A. Saksas pasakas vieno ētiskie ideāli, ticība labā uzvarai un pārlicība, ka labais vienmēr saglabāsies ļaužu atmiņā. Ziedu pasaule rakstniecei vienmēr bijusi tuva un pazīstama, varbūt tāpēc viņa ir saskatījusi tajā tik daudz līdzības ar cilvēku dzīvi. A. Sakse ar gudru vienkāršību un mērķtiecīgu tēlainību turpina mūžsenās pārdomas par mīlestību un naidu, uzticību un nodevību, pienākumu un bezatbildību.

K.Skalbes darbi, kuros filozofiskās domas dziļums apvienojas ar tēlainās izteiksmes spēku.

Ž.Grīva savās pasakās risina tēmas, kas viņam bijušas tuvas visā līdzšinējā daiļradē, - par laimi, kura atrodama darbā, par cilvēcisku, saudzējošu attieksmi pret dabu. Šīs atziņas

Ž.Grīvas darbus vieno ar folkloru, tāpat arī sižeta mērķtiecīgā vienkāršība un tēlu veidojuma īpatnības.

Z.Ērgles darbos akcentēta izzinošā puse. Pasakas forma, dabas personificējumi ir tikai līdzeklis, lai sniegtu tēlainu informāciju par augu un dzīvnieku valsti.

S.Kaldupes vēstījuma stilam ir raksturīga pastiprināta valodas tēlainība, plašs epitetu un salīdzinājumu pielietojums. Krāšņais izteiksmes veids gan palīdz radīt noskaņām bagātu stāstījumu ar atmiņā paliekošām dabas gleznām, taču padara sižetu irdenu, paplūdušu un noved pat pie loģiskām pretrunām tajā un precīzākas motivācijas trūkuma tēlu rīcībā.

I.Ziedoņa pasakas – uzdevumi prātam un iztēlei. To uztverei nepieciešama neparasta pacietība, vērīgums un bērnišķa ziņkārtība. Tās ir pasakas – rotaļas, turklāt katrai ir savi spēles noteikumi, un, tikai tos pieņemot, var mēģināt tuvotes autora domu gājienam. Šādas pasakas liek ne tikai meklēt atbildes uz rakstnieka uzdotajiem jautājumiem, bet arī saskatīt pašus jautājumus dabā. I.Ziedoņa pasakas ir arī ticības pārbaude pašai pasakai. Jo tieši ticība brīnumam un brīnumainajam atraisa fantāziju un ļauj saskatīt neparastas lietas. Savās pasakās autors dalās pārdomās par ikvienam labi pazīstamām mūsu dzīves parādībām – ugunsnelaimi, dzeršanu, trokšņiem un smakām pilsētā. Šajās pasakās lielāka uzmanība pievērsta tēlu atklāsmei darbībā, notikumu un situāciju izvēle mērķtiecīgāk pakārtota galvenajam konfliktam.

Lai atklātu pierastās pasaules neparastumu, lai parādītu līdzīgajā atšķirīgo un atšķirīgajā līdzīgo, lai mācītu tvert parādības kopsakarībās un attīstītu pašas izziņas spējas, I.Ziedonis sniedz paradoksālus domas gājienu un izmanto groteskas un pat absurdas situācijas.

Bērnus I.Ziedoņa pasakas piesaista ar neparastu formu, ar pirmreizējiem tēliem un negaidītām situācijām. Tikai vērīgi un pacietīgi iedziļinoties tekstā, īpašu uzmanību pievēršot detaļām, atklājas bagātais zemteksts. I.Ziedoņa pasaku virsmērķis ir paplašināt lasītāja tēlainās un analītiskās domāšanas iespējas, izraisīt aktīvu, vērtējošu attieksmi pret pasauli, uzsver M. Daneberga. (Daneberga, 1986,69)

Brīnumu pasakas ir brīnumaini neizbēgamas, jo ikviens savā dzīvē ir sastapies ar šīm pasakām un to tēliem. Kā, lai nepievelk aktīvie, spēcīgie brīnumpasaku tēli ar romantisko spārnotību, kurai dinamiskais, skaidri mērķtiecīgais sižets piešķir ticamību! Mazais pasaku klausītājs nejautā, vai tiešām tā bijis, vai tas viss noticis, jo viņu satrauc stāstītāju fantāzijas lidojums, ir mīļoto varoņu gaitu brīnumainie pavērsieni. Bērnu vilina ceļš no zināmo uz

nezināmo, un pats gājums dziļi saviļņo. Brīnumu pasakās iepazīstinājums un motivācija plašāka, sadzīves pasakās un dzīvnieku pasakās – lakoniska, skopa, jo ņemta vērā klausītāju asociācijas. Īsajam ievadījumam seko varoņa piedzīvojumi, viņu cīņu gaita, kura vienmēr beidzas ar uzvaru.

Katrā pasakā ir proporcija starp ticamo, reālo un fantastisko. Jo vairāk izdomas pasakā, jo ticamākam jābūt to pamatam – darbojošos personu raksturiem, to rīcībai.

Bērni aizvien vēlas kādam līdzināties, kādu atdarināt, tomēr viņu pozitīvajam varonim nav jābūt tikai taisna ceļa gājējam, kas nekad un nekur neklūp. Pozitīvais varonis var kļūdīties, maldīties, pārsteigties, būt draisks un nebēdnīgs, taču izšķirošos, atbildīgos brīžos tam jābūt drošam, attapīgam, uzticīgam un neatlaidīgam.. Tikai tad mazais lasītājs, klausītājs to iemīlēs un cildinās, gribēs tam sekot. Tas pats sakāms par pieaugušo cilvēku tēliem, bērniem rakstītajās grāmatās.

Dzejai ir svarīga loma cilvēka pasaules apguves procesā, īpaši bērībā, kad izziņas darbība ir viena no galvenajām. Pasaules izziņa iet roku rokā ar vērtēšanu, jo pēc objekta īpašību noskaidrošanas ir nepieciešamība to novērtēt saistībā ar savām vajadzībām un interesēm, tādēļ pasaules apguve ir arī vērtīborientācija. Ir dažādi literatūras žanri, kuri domāti arī un tikai bērniem un tie attīsta izziņu. Aplūkosim dažus no tiem. Dzeja bērniem paver plašu un vispusīgu pasaules ainu, kurā ir gan ārējā, priekšmetiskā, gan garīgā, gan sociālā sfēra. Dzejas tematiskais loks ir ļoti plašs, tajā ietvertā vērtību sistēma ir bagāta un sazarota. V. Plūdonis saka: ”jo dzejnieks var palikt vairāk par bērnu, jo priekš viņa dzejas tas labāki. Nedzejnieks dzejo „ar prātu”. Dzejnieks ar sirdi.”(Stikāne,2005,6)

Pie dzejas pieskaitāmas arī valodas rotaļas. Rotaļa ir viens no galvenajiem darbības veidiem, kas nepiespiesti un priecīgi veicina bērnu emocionālo, intelektuālo un fizisko attīstību, kā arī radošumu un iztēli. Tā veidojot pasaules izjūtas pamatu. Valodas rotaļa – tā ir rotaļāšanās ar vārdiem, jēdzieniem, skaņām, zilbēm utt. Arī tā ir pasaules iepazīšana – caur vārdu valodu. Arī tā ir radošās darbības sekmēšanas daļa, jo radošā darbība nav iedomājama bez valodas. Bērni izgudro, sacer dažādus stāstījumus un pasakas, un pēc tam tās stāsta tālāk. Valodas rotaļa sastopama gandrīz katra latviešu dzejnieka bērna darbos, taču ir vairāki dzejnieki, kuru dzeja priecē lasītāju īpaši. Dzejnieki pievērš lasītāju uzmanību tam, ka bez krāsām un skaņām ir arī citas sajūtas, ar kurām uztveram un izjūtam pasauli. Valodas un literatūras iepazīšana ir arī pasaules iepazīšana. Lasot dzeju vai klausoties to, bērni apgūt kaut

ko jaunu. Viņu domās veidojas dažādi priekšstati un arī dažādas idejas, kuras var īstenot strādājot radošus darbus.

Latviešu dzeja bērniem visos laikos ir nozīmīgs ceļvedis pasaules izziņas procesā. Īpaši svarīgi šķiet tas, ka šajā dzejā ietverti būtiski komponenti, kas sekmē cilvēka pašapziņas veidošanos – tā attīsta savas esamības izpratni, esamības, kurā ietilpst valoda, kultūra, tautas vēsture, vispārcilvēcisko vērtību sistēma. Dzeja mudina apzināt un izjust sevi kā lielākās kopības – tautas – sastāvdaļu. O.Vācietis valodas rotaļu veiksmīgi izmanto dzejas tēlotās gaišās labestības un mīlestības pilnās pasaules sakarību atklāšanai.

Dzejas krājumos ieskanas dabas motīvi, savas piederības apzināšanās un pasaules izzināšanas tēma, aicinājums uz rotaļu un spēli. Savdabīga rotaļāšanās ar skaņām, vārdiem un to nozīmi sadzirdama un saredzama U.Ausekļa dzejā. U.Ausekļa dzejoļi rada neparastas asociācijas un spilgtas redzes gleznas, to dzīvespriecīgajā noskaņā ieskanas arī smeldzīgi toņi, jo kāds šai kņadā un burzmā jūtas vientuļš un nepamanīts, tā U.Ausekļa dzeju raksturo A. Kalve. (Kalve,2005,36)

Prozā jau kopš latviešu bērnu literatūras veidošanās sākuma ir literārās pasakas žanrs. Literārās pasakas arī pieder pie bērnu lasāmvielas. Arī šīs pasakas nostiprina atziņas par vienmēr nozīmīgām ētiskām un estētiskām kategorijām un aizved klausītāju neierobežotā fantāzijas ceļojumā.

Ne mazāk nozīmīga ir arī proza. Prozā ir populāri tie rakstnieki, kuri runā ģeogrāfiski, vēsturiski un ekoloģiski konkrēti. Ar labu dabas izjūtu ir rakstīti J.Vanaga, K. Griguļa, Dz. Rinkules – Zemzares u.c. autoru darbi. Viņu daudzie stāsti par mežiem, putnu un dzīvnieku dzīvi ir tikpat svaigi lasāmi šodien, kā pirms gadiem.

4. Literāro darbu izmantošana radošās darbības sekmēšanā

4.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums

Zināšanas par personības izpētes metodēm nepieciešamas katram pedagogam, jo prasme iepazīt pedagoģisko literatūru ir būtisks nosacījums pedagoģiskajā darbā.

Lai labāk izzinātu bērnus viņu patstāvīgajā radošajā darbībā pielietoju vairākas empīriskās pētījumu metodes kā anketēšanu, intervija, sarunu ar bērniem, praktiskais darbs ar bērniem.

Anketēšana – tā ir ar speciāli izstrādātu anketu palīdzību veicama psiholoģiskās izpētes metode. Šajā gadījumā pētīšanas līdzeklis ir anketa. Šī pētīšanas metode var tikt organizēta dažādi.

Anketēšana ir viena no rakstiskajām aptaujas metodēm. Anketēšanas vērtība ir tā, ka ir iespējams aptaujāt lielāku cilvēku skaitu. Iegūt salīdzināmus un viegli analizējamus datus. Anketēšana paredz pilnīgu anonimitāti, ja tas nepieciešams. Anketā nepieciešams iekļaut dažādus jautājumu veidus. Atbilžu raksturs, daudzums un veids nav iepriekš paredzēts. Atvērto jautājumu gadījumā iepriekš atbildes nevar paredzēt. Pētījumā šāda tipa jautājumi palīdz apzināt attieksmi pret aptaujāto problēmu. Slēgtais jautājums piedāvā iespējamo atbilžu variantus, un ir dota variantu izvēle. Šāda tipa jautājumi ar atbilžu variantiem palīdz noskaidrot izpratni par pētāmo problēmu. Puslēgtais jautājums dod iespēju izvēlēties vienu no piedāvātajiem atbilžu variantiem, bet seko aile, kurā var izteikt savas domas, sniegt papildinājumus. Puslēgto jautājumu izmantošana atklāj atbildētāju patstāvību. (Albrehta, 1998, 55-60)

Anketēšana ir grupveida pētniecības metode, kuru var lietot gan anonīmi, gan pieprasot anketējamās personas vārdu un uzvārdu. Anketēšanas metodi ieteicams pielietot, pētot skolēna profesionālo virzību, izziņas intereses utt. (Jurgena, 2002, 47)

Lai izpētītu vecāku attieksmi pret bērnu literatūru, tās ietekmi uz bērnu radošo darbību tika veikta anketēšana. (skat.pielik.Nr.1)

Intervija –kādas personas vadīta mērķtiecīga saruna ar indivīdu vai personu grupu, lai iegūtu noteikta rakstura informāciju. Pētīšanas metode pedagoģiskajā, sociālajās zinātnēs: pētnieka mērķtiecīgi vadīta saruna ar respondentu (atbildētāju), lai iegūtu informāciju par

kādu jautājumu, uzskatiem, problēmu, attieksmi u.tml.(Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca,2000,72)

Intervija ir nozīmīga kvalitatīvās pētniecības datu vākšanas metode. Intervija ir aptaujas veids, kas palīdz informācijas iegūšanu, respondentam un pētniekam atrodoties sociāli psiholoģiskā mijiedarbībā. (Kristapsone,2008,262)

Intervijai, atšķirībā no anketas, ir šādas funkcijas:

- informācijas ieguve,
- konkrēta pētnieka iedarbība uz respondentu.

Saruna –mutvārdu sazināšanās starp divām vai vairākām personām; neformāla vai lietišķa un mērķtiecīga domu apmaiņa par noteiktu tematu.(Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca,2000,154)

4.2. Vecāku anketēšanas un pedagogu intervijas analīze

Pētījuma sākumā tika izvirzīts mērķis noskaidrot, kāda ir vecāku attieksme pret literāriem darbiem. Vai vecāki velta pietiekami daudz laika un uzmanības, iepazīstinātu bērnus ar literārajiem darbiem, tādā veidā veicinot viņu radošo domāšanu un iztēles lidojumu turpmākajā darbībā.

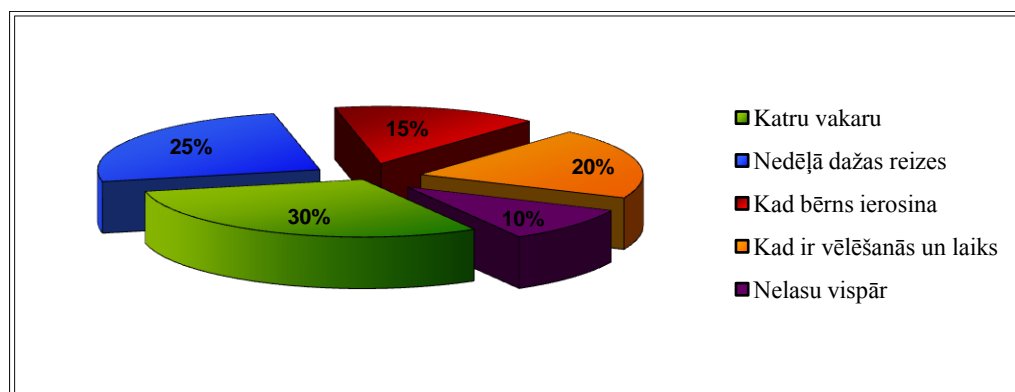
Vecāku anketas ļāva izdarīt secinājumus par ģimenes vēlēšanos un iespējām iepazīstināt bērnus ar bērnu literatūru, kas veicina pirmsskolas vecuma bērnu uz radošu, iztēles un fantāzijas bagātu darbību.

Apkopojot 20 vecāku atbildes, tika secināts, ka literatūra nebūt neieņem pirmo vietu bērnu radošās darbības, fantāzijas bagātināšanā.

Vecākiem tika lūgts atbildēt uz pirmo jautājumu:

1.jautājums - cik bieži lasāt bērniem grāmatas? Ar šī jautājuma palīdzību vēlos noskaidrot grāmatu lasīšanas tradīcijas bērnu ģimenēs. Tas palīdzēs atklāt bērna iegūto pieredzi literārā darba uztveršanā.

4.attēls Grāmatu lasīšanas biežums ģimenē.

Apkopojot un izanalizējot iegūtās atbildes, var redzēt, ka grāmatu lasīšana katru vakaru notiek tikai 6 ģimenēs, kas sastāda 30% no respondentiem.

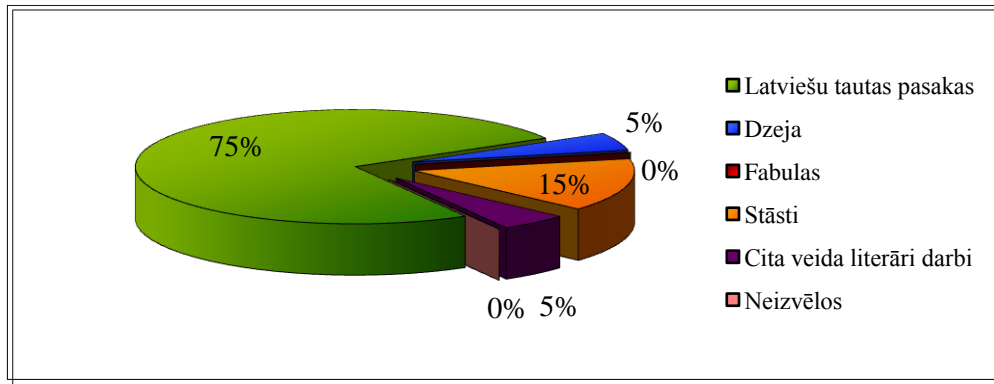
5 ģimenēs grāmatas lasa reti, kas sastāda 25% no respondentiem, 2 ģimenēs to nedara nemaz, sakot: trūkst līdzekļu grāmatu iegādei, kā arī laika trūkums.

Ja grāmatu lasīšana ienāks ģimenē kā ik vakara rituāls, kas bagātinās bērna jūtu pasauli un veidos jaunus priekšstatus, jaunas iemaņas un prasmes. Tad tieši tas radīs jaunrades procesu kā jaunatklājumu pašam sev.

Vēl par cēloni bērna attieksmei pret grāmatu var uzskatīt to, ka netiek apmierinātas lielas iedzīvotāju daļas primārās vajadzības. Grāmatas ir dārgas un vecāki vienkārši nespēj tās nopirkt. Vecāki atrunājās, ka aiziet uz bibliotēku nepietiek laika, jo viņi aizņemti darbā. Vakarā ir noguruši, un palasīt bērniem grāmatas neiznāk laika.

2. jautājums. Kādas grāmatas izvēlaties lasīt saviem bērniem? Kādus literārus žanrus vecāki visbiežāk izvēlas lasīt saviem bērniem. Iegūtie rezultāti liecina, ka vecāku vidū populārākais ir latviešu tautas pasakas.

5.attēls.Literārā darba izvēle ģimenēs

Latviešu tautas pasakas izmanto 15 ģimenēs kas sastāda 75% no respondentiem . Tad seko stāsti – 3 ģimenēs, kas sastāda 15% no respondentu. Dzeju, un cita veida literāros darbus izvēlas – 1 ģimenē, kas sastāda 5%. Grāmatas iepazīstina bērnus ar pasauli, rada priekšstatus par ētiskajām normām, audzina labestību, attīsta iztēli, fantāziju.

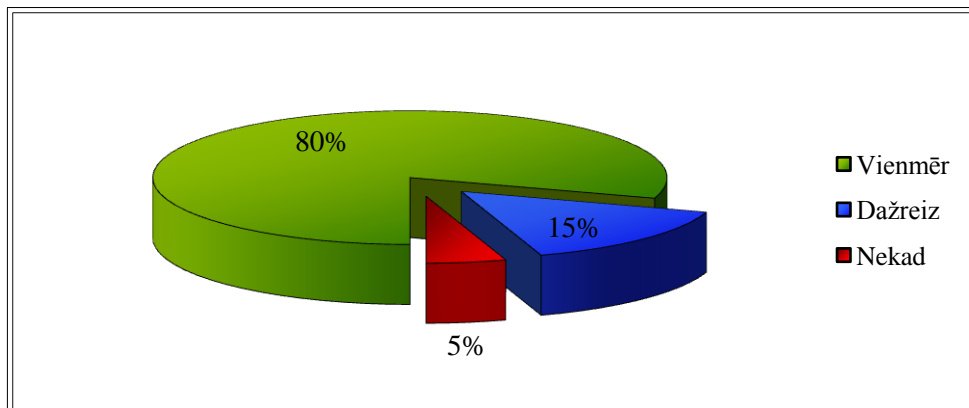
Ir ļoti svarīgi , lai bērnu grāmatas būtu ar saprotamām , krāsainām ilustrācijām. Ilustrāciju aplūkošana pirms lasīšanas rosina bērna zinātkāri, stimulēs bērnu noskaidrot grāmatu saturu, veicinās bērna prāta un valodas attīstību, kā arī radošo darbību.

Kopīga grāmatu skatīšana un priekšā lasīšana nav tikai komunikācija ar bērnu, bet tā vairāk ir emocionālās saites nostiprināšana starp bērnu un pieaugušo.

Pasaka ir viens no veidiem, kā bērnam palīdzēt izprast sevi, pasauli ap sevi un savu vietu tajā.

3.jautājums . Vai, izlasot literāro darbu, pārrunājat ?

6.attēls. Pārrunu biežums

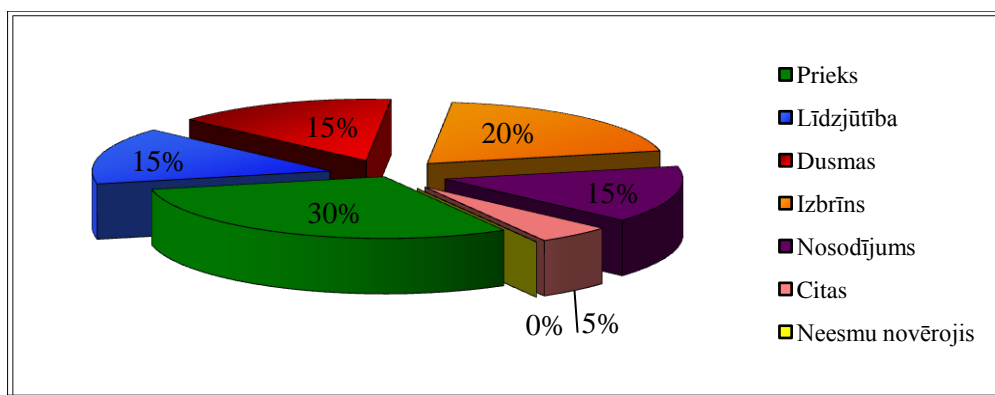

Vecāki apstiprina, ka pēc izlasītā literārā darba sižetu, varoņu rīcību pārrunā ar bērniem 16 ģimenes uz šo jautājumu atbildēja, ka vienmēr pārrunā izlasīto literāro darbu, kas sastāda 80 %, tad arī uzklausa bērna jautājumus, kas ir nesaprotami bērnam.

3 ģimenes ir ierobežotas laikā un šādu dialogu ar bērnu veic tikai dažreiz, kad ir laiks. Jāatzīmē, ka pārruna pēc lasītā ir tas, kas palīdz bērnam noskaidrot neizprotamos jautājumus un izprast tekstu, nostiprināt savu esošo pieredzi.

4.jautājums. Vai esat novērojuši, kādas emocijas izdzīvo bērns pēc grāmatas izlasīšanas?

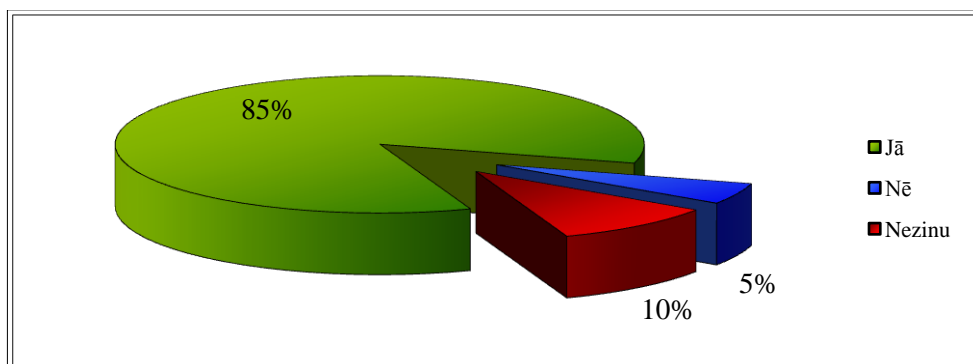
7.attēls. Emociju gamma pēc literārā darba izlasīšanas

Visi aptaujātie vecāki atzīst, ka pēc izlasītā literārā darba, bērnos var novērot dažādas emocijas. Apkopojot iegūtos rezultātus, var secināt, ka lielākoties bērni izjūt prieku, taču viņiem nav svešas arī tādas emocijas, kā līdzjūtība literārajam varonim, nosodījums, arī dusmas un izbrīns. Sešās ģimenēs ir novērots prieks, bērni paliek jautrāki, smejas tas ir 30%. Pārrunājot izlasīto bērni izrāda līdzjūtību 15 %, tas ir 3 ģimenes. Nereti gadās, kad bērni paliek skumīgi, klusi un bēdīgi.

5.jautājums: Vai Jūsu bērns mēdz atdarināt literāros varoņus?

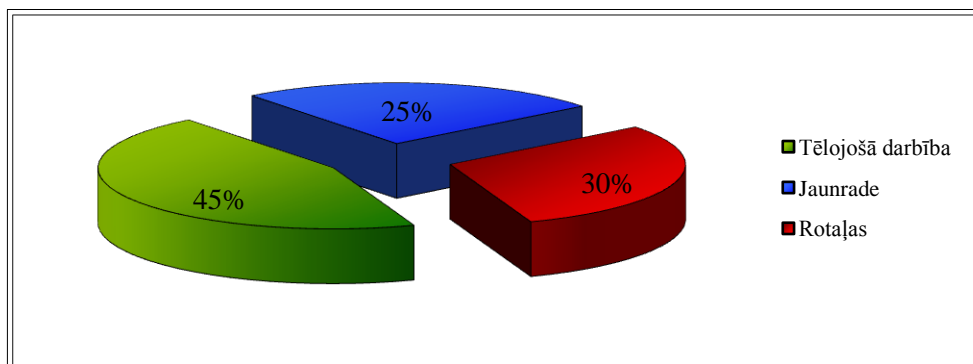
8.attēls. Literāro varoņu atdarināšana

Iegūtās atbildes uzskatāmi parāda to, ka gandrīz visi vecāki ir pārliecinājušies par bērna vēlmi atdarināt literāros varoņus. Viens no vecākiem norādījis, ka viņa bērns to nemēdz darīt. Var secināt, ka lielākoties ikviens pētījumā iesaistītais bērns mēdz atdarināt literāros varoņus. Tādējādi savā iztēlē viņš atkal no jauna izdzīvo līdzī literārā varoņa priekiem un bēdām, darbiem un nedarbiem. Tas kalpo kā piemērs, lai bērns turpmāk ar literārā tēla palīdzību apgūto pieredzi īstenotu reālajā dzīvē, radošajā darbībā.

6.jautājums. Kā, pēc jūsu domām, izpaužas bērnu radošā darbība?

9.attēls. Bērnu radošā darbība

9 vecāki ir pamanījuši bērnu radošās aktivitātes izpaušmes tēlotājdarbībā, tas ir 45% domā, ka bērni zīmē, veido, vai aplicē. 5 vecāki ir novērojuši bērnu aktivitātes jaunradē, uzskata, ka bērnu radošā darbība pēc literārā darba noklausīšanās mudina uz jaunradi.

Saskaņā ar anketu rezultātiem, var secināt, ka visi vecāki lasa saviem bērniem literāros darbus. Nedaudz vairāk kā puse dara to katru dienu vai vismaz dažas reizes nedēļā. Bērni gribētu, lai vecāki lasa katru dienu, bet vecāki, atrunājoties ar nogurumu, to nedara. Trešā daļa

bērnu, klausoties uzdod jautājumus, kas liecina par lielu ieinteresētību un ziņkāri. Viņi grib aizsteigties notikumiem priekšā un nemitīgi jautā.

Vairāk kā puse vecāku izvēlās grāmatas pēc ilustrācijām, jo tas uzreiz piesaista mazo lasītāju. Vecāku prasība ir, lai saturs un ilustrācijas būtu vienlīdz augstā līmenī. Viņi vairāk domā par bērnu individuālajām interesēm un vecuma īpatnībām. Daži izvēlās grāmatas pēc ārējā noformējuma, neiedziļinoties grāmatu saturā un ilustrācijās. Pamatā galvenā lasāmviela ir pasakas.

Trešā daļa izvēlās īsus stāstiņus, bet pārējie garākus stāstus ar turpinājumiem. Vairākumam bērnu patīk pasakas, kas ir zīmīgi pirmsskolas vecumam. Pēc grāmatu lasīšanas vecāki ir pamanījuši bērnu radošās aktivitātes izpausmes: 45% bērnu zīmē, veido vai aplicē, trešā daļa attēlo dzirdēto savās radošajās rotaļās, un nedaudz mazāk par trešo daļu bērni nodarbojās ar jaunradi. Bērni mīl attēlot literāros varoņus – identificēties ar tiem. Pārsvarā tiek atveidoti dažādi pasaku varoņi.

Pedagogu intervija

Pētījuma ietvaros bija svarīgi uzzināt pedagogu viedokli, domas, kas ietekmē bērnu radošo darbību. Šim nolūkam tika sagatavota intervija.

Līdz ar to viņu sniegtās atbildes atspoguļo patiesu priekšstatu par bērnu radošo darbību.

1.tabula. Intervija pedagogiem par bērnu radošo darbību

Jautājums	Atbildes
Kas pēc jūsu domām, ietekmē bērnu radošo darbību?	<ul style="list-style-type: none"> • Bērnu zināšanas, pieredze, prasme darboties, izmantojamo materiālu klāsts. • Labi uztverams literārais darbs, tēlainā valoda, izteiksmes līdzekļi. Skolotājas balss intonācija, mīmika, žesti, lasot darbus. • Informācijas daudzums par visu (apkārt esošo, tematisko) pieredze. • Radošo darbību ietekmē literatūra,

	literārie tēli.
Kā varētu paplašināt bērnu radošuma iespējas?	<ul style="list-style-type: none"> • Sāpumā piedāvājot dažādus variantus un rosināt tos papildināt pēc bērna prasmēm un spējām, pakāpeniski bērnu virzot uz radošo pašizpausmi. • Pēc iespējams vairāk piedāvāt dažādus materiālus. • Izmantojot jaunās metodes, palīglīdzekļu, navigācijas. • Pēc iespējas vairāk dot bērniem pašiem izpausties, zīmējot, veidojot utt.
Kādus literārus darbus Jūs izmantojat darbā ar bērniem?	<ul style="list-style-type: none"> • Bērniem viegli saprotamu, uztveramu literatūru, kur darbojas pazīstami tēli (pasakas), un atspoguļojas dabas skaistums (dzejoļi), kur ir viela pārdomām, situāciju stāstiņi. • Teikas, pasakas, stāstus, dzejoļus. • Pasakas, tautasdziesmas, īsus stāstiņus no ikdienas dzīves, muzikālus iestudējumus. • Trīs sivēntiņi, vilks un septiņi kazlēni, Sarkangalvīte un vilks.
Kā rosināt bērnu radošo darbību pēc literārā darba noklausīšanās?	<ul style="list-style-type: none"> • Bieži izspēlējot lomās- kā varētu būt? Turpinot stāstu , pasaku- Kas notika tālāk? Noklausoties dzejoli, tautasdziesmu-attēlojot vizuāli – zīmējums, aplikācijas, veidošana. • Pētot dažādus attēlus, uzdotot uzvedinošus jautājumus, piedāvāt plašāku izvēli darbojoties. • Caur dažādām praktiskām darbībām- attēlo literāro varoni (ar kustībām, skaņu), iesākto domu

	<p>pabeigt darba lapā, zīmējot- bērns cenšas to pabeigt pēc savām domām.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dot iespēju pašiem radoši izpausties to attēlojot zīmējot, veidojot, un tajā pašā laikā arī iztēlojot ar tēliem.
<p>Cik bieži savā darbā ar bērniem Jūs izmantojiet literāros tekstus?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Gandrīz katru dienu- gan kā ievads tēmai, gan kā pamats nodarbībai, un arī radošai darbībai. • Katru dienu. • Katru dienu (vismaz fragmentus), vai tēlus no literāriem darbiem ar problēmsituāciju. • Katru dienu.

Apkopojot no pedagogiem saņemto interviju ,var secināt:

- Pedagoģi savā darbā ar bērniem izmanto vairāk pasakas, bērniem viegli saprotamu literatūru, kur darbojās pazīstami tēli.
- Pedagoģi uzskata , ka bērnu radošo darbību pēc literārā darba noklausīšanās var rosināt , iesaistot sižeta lomu rotaļās, tēlainajai darbībai, dramatizācijai, un arī jaunradei.
- Bērnu radošo darbību ietekmē bērnu zināšanas, pieredze, gūto priekšstatu veidošana bērnu praktiskajā darbībā- iemaņu, prasmju attīstīšanās.
- Literatūras ietekmei uz bērnu radošās aktivitātes veicināšanu ir vadošā loma, pēc tam pedagogi dod priekšroku dabai un mākslai.

4.3. Praktiskais darbs ar bērniem

Praktisko pētījumu tika veikts vecākajā vecuma grupā. Pētījums norisinājās 8 mēnešus, no 1.oktobra līdz 1.maijam. praktiskajā darbā piedalījās visi bērni, jo es savā darbā izmantoju frontālo darba metodi. Uzklusot bērna stāstus, sarunas ar bērniem veicu individuāli.

Pētījuma mērķis bija pētīt literatūras nozīmi bērna radošās darbības veicināšanā.

Pētījumu iedalīju trīs posmos:

1.posms- pasakas dramatizācija,

2.posms- pasakas sacerēšana, zīmēšana,

3.posms- jaunu tēlu izdomāšana, zīmēšana, veidošana.

Pētījumā iesaistīto bērnu literārās intereses

Lai noskaidrotu pētījumā iesaistīto bērnu literārās intereses, tika veikta saruna ar bērniem. Sarunas mērķis bija noskaidrot, kādus literāros darbus vislabāk patīk klausīties, kas interesē, kas vairāk patīk, kādi literārie tēli ir vismīļākie u.tml.

1. Vai jums patīk klausīties dažādus literārus darbiņus?

Sarunas laikā noskaidrojās, ka lielākajai daļai bērnu patīk literāro darbu klausīšanās. Tika novērots, ka klausīšanās process vairāk patīk tiem bērniem, kuri mājās ir raduši to darīt. Savukārt bērniem, kuriem mājās nav iedibināta grāmatu lasīšanas tradīcija, vairāk interesē pats grāmatas vizuālais noformējums – lielas ilustrācijas, košās krāsas. Protams, arī pārējiem bērniem patīk vizuālais noformējums. Zīmējumi, lielas ilustrācijas piesaista bērnu uzmanību un rada pastiprinātu interesi, veicina bērna tēlaino domāšanu.

2.Ko tieši jums labāk patīk klausīties? Pasakas, dzeju, tautasdziesmas vai stāstus?

Sarunas laikā tika konstatēts, ka bērniem vislabāk patīk klausīties pasakas, tad seko stāsti, dzeja, tautasdziesmas. Lielākai daļai bērnu patīk klausīties tos literāros darbiņus, ar kuriem viņus ir iepazīstinājuši vecāki. Bērni ir iepazīnušies ar tēliem, kas dominē latviešu pasakās, stāstos. Savukārt tas raisa bērnos interesi dzirdēt par iepazīto varoņu jaunajiem piedzīvojumiem.

3.Kāpēc tieši pasakas jums patīk vislabāk?

Atbildes bija daudz un dažādas. Taču lielākoties bērniem patīk klausīties pasakas, jo tur ir sastopami tuvi un pazīstami tēli, piemēram, sunītis, kaķītis un pozitīvi tēli. Dažiem bērniem pasakas lasīšana ir kā rituāls, kuru viņi grib izbaudīt atkal un atkal. Grib uzzināt, ka atrisināsies sižets, kas tālāk notiks ar pazīstamajiem tēliem. Viņi ar nepacietību gaida sižeta atrisinājumu, lai pēc tam aktīvi iesaistītos radošajā darbībā un izspēlētu lomu spēles, atdarinot grāmatu varoņu darbības. Bērniem pasakās patīk tas, ka labais vienmēr uzvar ļauno.

4.Kuri tēli jums patīk visvairāk? Kāpēc?

Vairums bērnu atbildēja, ka viņiem ļoti tuvi ir kaķīši, sunīši, arī jēriņi un mazie sivēntiņi. Savu atbildi pamatoja, teikdami, ka „viņi ir mani vislabākie draugi”, „jo viņi ir mīksti un silti”, „suns ir ļoti draudzīgs, viņš man nekož, tikai laiza” u.tml.

No sarunas var secināt, ka bērniem mīļāki tēli ir dzīvnieki. Tas skaidrojams ar to, ka ikkatrā ģimenē ir kāds dzīvnieks, ar kuru bērnam ir pastāvīga saskarsme.

Bija individuāli gadījumi, kad bērns atbildēja, ka viņam labāk patīk traktori un mašīnas vai arī mīļākais varonis ir Bens Tens no multfilmas.

Bērniem ļoti simpaticē arī princešu un prinču tēli pasakās. Pamatojot savu atbildi kāpēc tas tā ir, viņi atbildēja, ka „princeses un prinči ir ļoti skaisti, viņiem ir skaists apģērbs”. Netika novērota liela atšķirība starp meiteņu un zēnu mīļākajiem tēliem.

5.Kuri tēli jums nepatīk un kāpēc?

Gandrīz viennozīmīgi bērni atbildēja, ka tās ir briesmoņi, raganas, vilki. Savu atbildi pamatoja ar to, viņi ir nesmuki, šausmīgi. Bērniem pasakās nepatīk sliktie tēli. Arī sliktie varoņi nesimpatizē pasakās.

Tika secināts no bērnu sarunas, ka bērni, runājot par pasaku tēliem, liek akcentu uz tēla ārējo izskatu nevis uz viņa raksturu vai paveiktajiem darbiem. Bērnu atbildēs atklājas mūsdienu laikmeta ietekme – skaistuma un ārišķības slavināšana, materiālisms. Ja tu neesi skaists, ja tev nepieder jauna mašīna, tad tu neesi labais. Turpretī, ja tev pieder bagātība un skaistums, tu esi labs, un bērni vēlas par tādiem kļūt. Taču skaistais ne vienmēr ir arī labais.

10.attēls .Saruna ar bērniem

Pasakas un dzeja ir galvenais bērna fantāzijas avots, kuram klāt pievienojas izklāstītais materiāls, apkārtnes novērojumi, pieredze un zināšanas. Šajā vecumā bērnu fantāzija lielāko tiesu lido pasaku valstībā, tāpēc tā viņiem liekas tik mīļa, tuva un dabiska.

Bieži vien dažādās dzīves situācijas mums piedāvā bērniem izstāstīt vienu vai otru pasaku, dzejoli, tad tos ir iespējams apspēlēt un appušķot, tā radot bērna emocionālo pārdzīvojumu un veicināt viņu iesaistīties radošajā procesā.

Pasaku lasīšana notiek saistībā ar nedēļas tēmu, jo katrai tēmai var veiksmīgi piemeklēt kādu pasaku vai literāro darbu. Nedēļas tēmai „Tīrība un veselība”, tika izmantots V.Plūdoņa darbu „Zaķīšu pirtiņa”.(skat.pielik.Nr.4)

Klausoties pasaku, aplūkojot ilustrācijas, pasakas darbību un pārrunājot to, tika noskaidrots, kas bērniem visvairāk ir patīcis un kāpēc. Lai labāk varētu iejusties šajā pasakā tika rosināts bērniem pašiem izgatavot zaķīšu mājiņu. Mājiņas pagatavošanai tika izmantota tukša kartona kaste, kuru bērni izkrāsoja ar guaša krāsām. Citi zīmēja un veidoja literāros tēlus, grieza un līmēja. Nolasot dzejoli otro reizi, bērnu interese par pasaku bija palielinājusies, jo paši bija piedalījušies radošajā procesā.

Tā kā masku un tērpu gatavošana dod bērniem iespēju ikdienā darboties, attīstīt un padziļināt savas radošās spējas, tika rosināts bērniem veidot šai pasakai maskas (zaķu, suņa, mēnestiņa). Bērni ar prieku pieņēma priekšlikumu un sāka darboties.

Izgatavotas tika maskas zaķīšiem, sunim, mēnestiņam. Kad viss bija sagatavots, tika sadalītas lomas, kuras bērni paši ar prieku izvēlējās. Uzdevums nebija precīzi atdarināt literāro darbu, bet gan improvizēt, parādīt to kā bērns to ir uztvēris. Lai nezustu radošais process, fonam tika piemeklēta mūzika, kas ir sacerēta šai pasakai.

Radošais process, apskatot pasaku „Zaķīšu pirtiņa”, bija izdevies. Bērni ar prieku tajā iesaistījās – gatavoja maskas, attēloja pasakas tēlus, veidoja zaķīšu mājiņu.

Stāstītās pasakas bagātina vārdu krājumu, izkopj valodu un fantāzijas spēju, sagatavojot bērnus labākai mācību satura uztverei. Šo dramatizāciju varētu nosaukt par rotaļu. Rotaļājoties bērni mācās iedomātos tēlus apvienot sižetā. Improvizēšana, sacerēšana, iejušanās tēlos vienlaicīgi nodrošina iztēles, radošās domāšanas un radošās darbības attīstību pirmsskolas vecumā. Tādā veidā bagātinām bērnu pieredzi, iztēli un radošo darbību. Nonākot emocionālā pārdzīvojuma augstākajā pakāpē, bērni tika aicināti paši sacerēt pasakas turpinājumu, iesaistot pasakā citus tēlus.

Dažas no bērnu pašsacerētajām pasakām.

Ievas pasaka (6 gadi)

Zaķīšu mamma savus bērnus veda pērties. Zaķēni bija nosmērējušies spēlējoties. Zaķīšu mamma nomazgāja zaķēnus. Atskrēja suns un visus izbiedēja. Zaķu mamma teica, lai visi skrien uz mājām. Zaķu mamma nolika gulēt zaķīšus. Mēnestiņš skatījās pa logu un smaidīja.

Kārļa pasaka (7gadi)

Zaķēnu tētis izkurināja pirti. Zaķēni gāja uz pirti mazgāties. Vienam zaķēnam nepatika mazgāties, bet pārējiem gan patika. Visi izmazgājās, gāja prom un pēkšņi atskrēja lapsa. Zaķēni nobijās un skrēja atpakaļ uz pirti. Tad ieradās mēness un aizveda zaķēnus uz mājām, bet viens zaķēns palika. Tad atnāca tēvs un aizveda viņu uz mājām.

Beātes pasaka (6gadi)

Kad spīdēja mēnestiņš, zaķēni gāja uz pirti. Zaķēnu mamma viņus mazgāja. Zaķēniem ļoti patika mazgāties. Pēkšņi pirts durvis atvēra vilks un visus nobiedēja. Zaķēnu mamma visus sapulcināja pulciņā. Tad viņi sāka bēgt. Viņi tika mājās. Zaķēnus mamma nolika gulēt un viņi saldi aizmiga.

Kristapa pasaka (6 gadi)

Bija tumšs , spīdēja mēnestiņš un zaķīši gāja uz pirti. Suns nebija labs, viņš sabaidīja zaķīšus. Zaķīši skrēja ko kājas nes uz mājām netīri. Es eju uz pirti ar tēti un man nebūtu bail. Bet ja atskrietu suns es viņam iesistu, lai neskraida un nebaida zaķīšus. Bet pēc tam suni piesietu un pabarotu, lai iet gulēt.

Alises pasaka (7 gadi)

Kādu dienu zaķīši gāja mazgāties. Tētis bija izkurinājis pirti un pirmais aizgāja mazgāties. Pēc tam gāja zaķīši ar mammu. Viņi mazgāja acis, muti, ausis, kājas un rokas. Nomazgājušies gāja uz mājām, bet ceļā satika pelēko vilku. Zaķīši sāka bļaut, izdzirdēja tētis un padzina vilku. Vilks nobijās un nenāca nekad pie zaķīšiem uz pirti.

Harija pasaka (6 gadi)

Aiz kokiem spīdēja mēness, taciņa bija gaiša un zaķīši gāja uz pirti. Ceļā satika lāci, lācis arī gribēja iet mazgāties. Zaķīši gribēja ņemt līdzi uz pirti, bet pirts bija maza un lācis neielīda. Sāka riet suns un zaķīši pārbijās. Viņi izsauca policiju un suni ielika cietumā. Un tā zaķīši dzīvoja laimīgi.

Pirmsskolas vidējā vecumā bērniem dominē reproduktīvā iztēle, kas uz bērniem ir atstājis lielu emocionālo iespaidu, par to var spriest pēc bērnu pasakas sacerēšanu. Bērnu darbus vērtēju pēc šādiem kritērijiem:

- Jauni tēli,
- Jaunas sižetu līnijas,
- Tikai reproducē.

Pēc bērna radošās iztēles attīstības pakāpi spriest varam ne tikai pēc tēlu izvēles, bet arī pēc to radošās darbības pasaku sacerēšanā. Tikai diviem bērniem sacerētajā pasakā parādās jauni tēli, pēc pasaku analīzes var secināt, ka lielākai daļai bērnu dominē reproduktīvā iztēle, tie ir bērnu iespaidi, kas iegūti no pasaku lasīšanas.

Pasaka attīsta arī pedagoga darbu, tā veido neredzamu tiltu starp bērnu un pieaugušo, tuvina vecākus un bērnus, veido bērna iztēli un fantāziju.

Turpinot pētniecisko darbu radās jauna izdevība, izdomāt jaunu stāstiņu, šoreiz par ezīti. Nedēļas tēmas „Meža dzīvnieki ziemā” . Runājot par meža dzīvniekiem ziemā, radās jautājums, kur zimu pavada ezis ? Meklējot atbildi uz jautājumu tika piedāvāts noklausīties Dzidras Rinkules – Zemzares dzejoli „Ziemas miegs”.

Pēc pārrunām par dzirdēto dzejoli, bērniem tika jautāts kāds var būt miegs?

Bērni izsaka savus variantus :

Alise - salds,

Laine – pasakains,

Viviāna- labs.

Kāds varētu būt ezītim ziemas miegs?

Bērni saka:

Sanita –miegains,

Dairis- auksts,

Ieva- brīnišķīgs.

Lai bērnos veicinātu jaunrades procesu kā jaunatklājumu pašiem sev, lai liktu darboties emocijām un fantāzijai, tūlīt pēc dzejoļa noklausīšanās, rosināju bērnus iejusties ezīša tēlā. Un turpināt viņa ziemas sapnīti. Palīdzot darboties savai iztēlei un fantāzijai, aizverot acis un iztēloties, izsapņojot ezīša sapni, pastāstīt par to un uzzīmēt to, tā virzot bērnus uz aktivitāti un jaunradi.

Bērnu stāstiņi:

Madara – (6 gadi) „Ezīša sapnis”

Džonatans sapņoja savu rozā sapni. Viņš sapnī lidoja uz rozā mākoņa. Rozā mākonis bija mīksts un pūkains. Ezītis paskatījās pāri mākoņu maliņai un ieraudzīja sevi mazu. Viņš tur spēlējās ar savu māsu rozā smiltiņās. Ezītis bija ļoti priecīgs.

11.attēls. Madaras zīmējums „Ezīša rozā sapnis”

Raivo (7 gadi) „Ezīša sapnis”

Pēkšņi ezītis pamodās no kāda trokšņa. Viņš dzirdēja, ka kāds sauc Ziemassvētki. Ezītis nekad nebija svinējis Ziemassvētkus. Tāpēc viņš sapņoja, ka kopā ar māmiņu svin Ziemassvētkus. Un zem eglītes ir daudz dāvanu.

12.attēls. Raivo zīmējums „Ezīša Ziemassvētki”

Apskatot zīmējumu, var secināt, ka Raivo pasaka ir visradošākā, parādās arvien jauni tēli, paveras jaunas sižeta līnijas. Bērnā pašam no sevis rodas arvien vairāk ideju un rodas plāns kā šīs idejas īstenot. Pēc zīmējuma var spriest, ka zēns ir emocionāls, radošs. Šeit darbojās bērna iztēle, fantāzija. Ir parādījies jauns personāžs- egle.

Amandas (6 gadi) „Ezīša sapnis”

Spīdēja saulīte. Ezītis sapņo par saviem draugiem vāveri, un citiem ezīšiem. Viņš sapņoja par to, ka viņš ies ciemos pie vāveres, jo vāvere ir iekrājusi savā dobumā riekstus, sēnes, bet ezītis sēnes, un ābolus. Ezītis sapņo un sapņo, jo viņam patīk ļoti sapņot.

13.attēls. Amandas zīmējums „Ezīša draugi”

Amanda ar savu veikumu bija ļoti apmierināta. Viņai ļoti patīk zīmēt. Komentējot savu darbu, viņa akcentu lika uz ezīti, jo viņš bija vis mīļākais. Arī šeit parādās jauni tēli. Meitenes sacerētā pasaka ir emocionāla.

Ieva – (6 gadi) „Ezīša sapnis”

Ezītis sapņo par vasaru, kad ārā ir silti, spīd saulīte. Sapņo par mājiņu, kura ir ļoti skaista, silta. Viņš sapņo par draugiem, kas nāks uz viņā dzimšanas dienu. Māmiņa būs izcepusi torti, viņi paēdīs un varēs spēlēties. Ziema ezītim nepatīk, jo ir auksti un visu laiku ir jāguļ. Tā viņš sapņo līdz pavasarim.

14.attēls. Ievas zīmējums „Ezīša sapnīši”

Bija interesanti vērot katra bērna radošo darbību un fantāzijas izpausmi, kā darbojas bērnu iztēle un kādā līmenī ir bērnu radošums. Varam skaidri redzēt bērnu iztēli, fantāziju, intereses, jo parasti sacerot kaut, ko bērni iesaista sev interesējošas lietas un tēlus. Stāstiņos skaidri atklājas bērnu radošums.

Katrs zīmējums ir kā sākums jaunai un skaistai pasakai. Šajos darbos jaunais ne tikai vienmēr ir atrodams ārējā formā, tas varbūt paslēpies iekšējā saturā. Bērns savus spriedumus, domas ietērpj krāsās un tikai viņam vien saprotamās sarežģītās līnijas un formas, kuras viņš pats labprāt izskaidro tam kas viņu uzklausa.

Bērna radošai attīstībai būtu jābūt pedagogu uzmanības centrā- veicināt tā attīstību visos bērna attīstības posmos. Atrasisot radošo potenciālu, apgūstot dažādus radošās darbības veidus, bērns elastīgāk uztvers un izmantos intelektuālu informāciju, jo, attīstot radošo domāšanu vieglāk ir realizēt idejas un neveidojas stereotipi domāšanā un darbībā.

Salīdzināt abus literāros darbus spilgtāk radošā darbība izpaudās bērnu pašsacerētajos stāstiņos un zīmējumos. Stāstot un zīmējot bērniem bija iespēja vairāk izpausties radošajā darbībā. Bērnu darbos parādījās arvien vairāk jauni tēli, jaunas sižetu līnijas. Jo īpaši Raivo ir vairāk attīstīta radošā domāšana, fantāzija, iztēle.

Projektu nedēļas noslēgumā bērni radošos darbiņus apvienoja savās individuālās grāmatiņās un izveidoja izstādi „Mana grāmatiņa”. Viņi bija apmeklējuši bibliotēku, iepazinušies ar dažādu bērnu literatūru, pētījuši dažādu autoru un mākslinieku grāmatas, un paši iejutušies grāmatu tēlu lomās.

15.attēls. Bērnu radošais darbs – grāmatiņu veidošana

Pētījuma laikā tika konstatēts:

- Ievērojot bērna intereses, vajadzības un vēlmes, literārais darbs spēj radīt bērnos emocionālo pārdzīvojumu.
- Savukārt emocionālā pārdzīvojuma izdzīvošana aktīvā radošā darbībā, nostiprina bērņā pasakas varoņu gūto mācību, sasauca ar viņa esošo pieredzi un pārvēršas stabilā vērtību izpratnē.
- Līdz ar to var apgalvot, ka izvirzītā hipotēze – ja literatūra tiek izvēlēta atbilstoši bērna vajadzībām, interesēm, pieredzei un izraisa emocionālu pārdzīvojumu, tā sekmē bērnu radošo darbību – pētījuma gaitā ir apstiprinājusies.

Secinājumi

1. Analizējot dažādu autoru atziņas par radošumu, darba autors secina, ka radošums ir ļoti svarīgs pirmsskolā. Mūsdienu sabiedrībā arvien vairāk ir pieprasīta aktīva, radoša un garīgi bagāta personība. Bērnu radošums ir atkarīgs no pedagogu un pieaugušo, bērniem radošā darbība nepieciešama, lai tie varētu izpausties.
2. Ja tiks veicināta kreativitātes attīstība, bērns prātīs piemēroties dzīves situācijām, izmantojot savu intuīciju, izdomu, iztēli, fantāziju. Radošā domāšana un aktivitāte balstās uz bērna iztēles darbību, tieši iztēle pārveidojama uztverto, rada tēlus ar noteiktu emocionālo noskaņu un ļauj redzēt un pārdzīvot. Tas ļauj bērnam gūt prast un pieredzi, to izprast un veidot savu pasaules modeli.
3. Svarīgi pirmsskolas vecuma bērniem piedāvāt viņu vecumposmam un interesēm atbilstošus literāros darbus. Literārie darbi ne tikai attīsta radošumu, bet arī sekmē (iztēles, fantāzijas) domāšanas, uztveres attīstību, kas ir svarīgi bērna personības attīstībai kopveselumā.
4. Literārie darbi- tas ir viens no mākslas veidiem, kurš sniedz bērnam estētisku un ētisku piedzīvojumu, tādējādi rosinot radošai darbībai.
5. Literatūra veicina bērna iztēles attīstību, radošās domāšanas attīstību un virza bērnus uz radošo darbību. Literārajam darbam jāatbilst bērna interesēm un jābalstās uz jau esošo pieredzi, tikai tas radīs emocionālu pārdzīvojumu un vēlmi darboties.
6. Praktiskais darbs ar bērniem rāda, ka viņu vecumam un interesēm atbilstoša literatūra, tiek radīta piemērota emocionāla un radoša vide, kā arī paša pedagoga radošums. Svarīgi ne tikai pedagogam, bet arī vecākiem iepazīt dažādus literāros darbus, kas veicina bērnu radošai darbībai.
7. Pedagoģisko darba procesu veidot radošu, saturiski bagātu un interesantu, iesaistot tajā katru bērnu, atbilstoši viņa spējām. Bērnu iepazīstināšana ar daudzveidīgiem literāriem darbiem, lai bērns iztēlē spētu iejusties varoņu tēlos un pēc vajadzības tos radoši attēlotu. Pašsacerētu pasaku izdomāšanu un savu grāmatiņu veidošanu.
8. Pedagoģiskā pētījuma rezultātā tika apstiprināta izvirzītā hipotēze, ka literārie darbi sekmē bērnu radošo darbību, ja- literatūra atbilst bērna interesēm, pieredzei un vajadzībām, pieaugušie zina bērnu radošās darbības būtību, tiek radīta emocionālo un radošo vidi literārā darba uztveres gaitā ir pierādīta.

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

1. Albrehta, Dz. (2001) *Didaktika*. Rīga: Raka, 168 lpp.
2. Albrehta, Dz. (1998) *Pētīšanas metodes pedagogijā*. - Rīga: Mācību grāmata, 104 lpp.
3. Bebre R. Kreativitāte un skolotāja personība 29.10.2013. www.lvasa.lv/bebre.html
4. Beļickis I.(2000) *Vērtīborientēta mācību stunda*.- R.: RaKa., , 28 lpp.
5. Breslavs, G.(1999) *Psiholoģijas vārdnīca*. R.: Mācību grāmata. 157.lpp
6. Daneberga M.(1986)*Atgriešanās pie pasakas/Padoms*. Atziņu krājums par literatūru bērniem. – R.: Liesma 233.lpp
7. Dauge, A.(1928) *Audzināšanas ideāls un īstenība*. Rīga: O.Jēpes apg., 98lpp.
8. Dāle P.(1994) *Vērojumi un pārdomas*.- R.: [b.v.], 174 lpp.
9. Dzintere D., Stangaine I.(2007) *Rotaļa bērna dzīves prasmju sekmētāja*, - R.: RaKa, 304 lpp.
10. Freiberga I.(1997) *Literatūra kā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles un jaunrades attīstītāja*/ RPIVA Zinātniskie raksti 1 –R.: Vārti., 42 lpp.
11. Freiberga I.(2000)*Emocionālā pārdzīvojuma nozīme mākslas uztverē*. Rīga: SIA Izglītības soli, 51 lpp.
12. Geidžs, N.L.(1999) *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC
13. Hibnere, V(1977). *Bērnu tēlotājdarbības psiholoģija*. Rīga:Zvaigzne, .108 lpp.
14. Hibnere, V(1998).*Bērna vizuālā darbība*. Rīga: Raka,
15. Freiberga I., Dzintere D., Augstkalne D.,(2009) *Bērna valoda jaunradē un rotaļās*.,SIA „Izglītības soli”.248.lpp.
16. Jansons, F (1988) *Mazais lasītājs un viņa interese par grāmatu*. Padoms, Rīga: Liesma
17. Jurgena, I. (2002) *Vispārīgā pedagogija*. Rīga: SIA „Izglītības soli”, 144 lpp.
18. Kalve A.(2005) *2003.gada raža latviešu oriģinālliteratūrā bērniem un pusaudžiem*/Bērnu literatūra: vērtējumi, pārdomas, atzinības, lasīšanas veicināšana, - Apgāds *Garā pupa*, 114lpp.
19. Kaņepēja, R.(2003) *Es gribu iet skolā*. Rīga : „SIA PLUS”, 51-52
20. Kreišmane I., Valgere R., Gulbe K.,(2006) *Ievads psiholoģijā*. –R.: Pētergaili., 154 lpp.

21. Kristapsone.S.(2008), *Zinātniskā pētniecība studiju procesā.*, SIA „Biznesa augstskola Turība”, Rīga, 352lpp.
22. Kuple Z.(1989) *Margaritas Stārastes tēlu pasaulē*/Padoms. Atziņu krājums par literatūru bērniem, - R.: Liesma
23. Lieģeniece D. (1995)*Sešgadīgo bērnu raksturojums un attīstība.* Rīga: Liepāja; 16 lpp
24. Lieģeniece D.(1992)*Bērns – pasaulē, pasaule bērņā.* Rīga. Zvaigzne, 136 lpp.
25. Ļubļinska A.(1979) *Bērnu psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ,384 lpp
26. Markus D. (2003) *Bērņa valoda: no pirmā klieziņa līdz pasakai.* R.: Rasa ABC.143 lpp.
27. Osmanis .J. (*Smieklu vitamīni/ Sudrabetais vārds.* Raksti un materiāli par bērnu literatūru, -R.Liesma.
28. Osmanis J., /Dievkociņš J(1977).- *Izdevumi mazajiem/* Saules akmens. –R.: Liesma., 476 lpp
29. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.*(2000)/Autoru kolektīvs., V.Skujņņas red. – R.: Zvaigzne ABC, 248 lpp.
30. *Psiholoģijas terminoloģijas skaidrojošā vārdnīca*(1999).
31. Raipulis, J.(2000) *Radošās personības attīstības ģenētiskie priekšnoteikumi.* Zinātnisko rakstu krājums Radoša personība, Nr.1. Rīga: „Vārti”, 46-53.
32. Reņģe V. (1999) *Psiholoģija. Personības psiholoģiskās teorijas.* Rīga: Zvaigzne ABC
33. Rodari Dž(1988)., *Fantāzijas gramatika.* / Padoms 2.- R.: Liesma., 284 lpp.
34. Sternberg R.J., Lubart T.I(1996). *Investing in Creativity. American Psychologist*, 51, p.677-
35. Sternberg R.J., Lubart T.I.(1999) *The Concept of Creativity: Prospects and Paradigms.*
36. Stikāne I.(2005), *Vērtību pasaule latviešu bērnu literatūrā.*-R.: Raka., 191 lpp.
37. Svence G.(1999) *Attīstības psiholoģija.* Apgāds. Zvaigzne ABC, 149 lpp.
38. Svence G.(1998) *Personības attīstības psiholoģija.* – RPIVA
39. Svenne O(1930).*Modernās audzināšanas jautājumi.* –R.: Ausekļa izdevniecība., 198 lpp.
40. Vigotskis Ļ.(2000) *Domāšana un runa.* Rīga: Eve.
41. Vorobjovs ,A(2000).*Sociālā psiholoģija.* Rīga: Izglītības solī, .340 lpp.
42. Zelmanis V.,(1981), *Pedagoģija ģimenē*-R.:Zvaigzne

43. Ziedonis I.(1982) *Raksti un materiāli par literatūru bērniem.*//Sudrabotais vārds.-R.: Liesma.
44. Ziedonis I.*Svētki, kuros jāprot uzvesties.* Padoms . Atziņu krājums par literatūru bērniem, -R.:Liesma.
45. Zinkeviča T.(2003) *Kas ir pasaku terapija.*//Psiholoģijas pasaule.-12.nr.-3.-8.lpp.
46. Виготский Л.С(1997). *Воображение и творчество в детском возрасте.* – Москва
47. Виготский, Л. С(1983). *Собрание сочинении. Том 3.* Москва: Педагогика. 456 с.

Pielikumi

Anketas vecākiem

1.Cik bieži lasāt bērniem priekšā grāmatas?

- Katru vakaru
- Nedēļā dažas reizes
- Kad bērns ierosina
- Kad ir vēlēšanās un laiks
- Nelasu vispār

2.Kādas grāmatas izvēlaties lasīt saviem bērniem?

- Pasaku
- Stāstus
- Dzejas
- Cita veida literārie darbi
- Neizvēlos

3.Vai izlasot literāro darbu pārrunājat ?

- Vienmēr
- Dažreiz
- Nepārrunā

4Vai esat ievērojuši kādas emocijas parādās bērņā pēc grāmatas izlasīšanas?

- Prieks
- Līdzjūtība
- Dusmas
- Izbrīns
- Nosodījums
- Neesmu novērojis
- Citas (ierakstīt)

5.Vai jūsu bērns mēdz atdarināt literāros tēlus?

- Jā
- Nē
- Nezinu

6.jautājums:Kā, pēc jūsu domām , izpaužas bērnu radošā darbība?

- Tēlojošā darbība
- Jaunrade
- rotaļas

Paldies par atsaucību!

2.pielikums . Intervijas jautājumi pirmsskolas skolotājiem

Labdien, cien. kolēģes ! Šobrīd rakstu bakalaura darbu par tēmu „Literatūra bērnu radošās darbības sekmēšanai vecākajā pirmsskolas vecumā”.

Vai Jūs lūdzu varētu veltīt mazliet laika, lai atbildētu uz intervijas jautājumiem. Visas Jūsu sniegtās atbildes būs anonīmas un tiks izmantotas tikai apkopotā veidā.

Intervijas datums:

Intervētājs:

Respondents:.....

Kas, pēc Jūsu domām vairāk ietekmē bērnu radošo darbību?

Kā varētu paplašināt bērnu radošuma iespējas?

Kādus literārus darbus Jūs izmantojat darbā ar bērniem?

Kā rosināt bērnu radošo darbību pēc literārā darba noklausīšanās?

Cik bieži savā darbā ar bērniem Jūs izmantojiet literāros tekstus?

Paldies par interviju!

Respondents vārds, uzvārds:

- 1. Vai jums patīk klausīties dažādus literārus darbiņus?**
- 2. Ko tieši jums labāk patīk klausīties? Pasakas, dzeju, tautasdziesmas vai stāstus?**
- 3. Kāpēc tieši pasakas jums patīk vislabāk?**
- 4. Kuri tēli jums patīk visvairāk? Kāpēc?**
- 5. Kuri tēli jums nepatīk un kāpēc?**

„Zaķīšu pirtiņa”

Garausīt's zaķīt's pa pakrēslu

Kurina pļaviņā pirtiņu.

Mēnestiņš, čigāniņš, caur eglēm sāk vērties,
Zaķīšu māte savus bērnus ved pērties.

Pičiņu, pačiņu — austiņām:

Modriņi, modriņi sadzirdēt tām!

Pičiņu, pačiņu — actiņām:

Tāliņi, tāliņi saredzēt tām!

Pičiņu, pačiņu — kājiņām:

Viegliņi, viegliņi patecēt tām!...

Strupausīt's sunīt's pa pakrēslu

Savā nodabā skraida pa pļaviņu.

Kas gan tur miglā kūņojas, kust?

To vajag zināt! To vajag just!...

Nu, bērniņi, joziet ko katrs māc,

Ka negantnieks jūs nepanāk!

Vau! Vau! Vau! Vau!

Cibric! Cibric!

Vau! Vau!

Cibric!

Vau! Vau!

Cibric!

Spudūc!

Ziemas miegs

Zaķēns mežā ezi sauc:

-Kur gan palicis mans draugs?

Sniegi snieg un puteņo!

Kā lai tagad atrod to?

Vāverīte kokā smeļ:

-Velti draugu meklēt ej.

Kamēr sals un kamēr sniegs,

Ezim mežā ziemas miegs.

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Bakalaura darbs

RPIVA _____

(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs _____

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Bakalaura darbs

Pārbaudījuma komisijas 20__gada _____

sēdē, protokola Nr. _____, vērtējums ____ (_____)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

